

ISTRAŽIVANJE PRAKSE I PROPISA ZEMALJA ČLANICA EU:
DRUŠTVENA BRIGA O DJECI I MLADIMA

PUT KA SAMOSTALNOSTI

*Oснаživanje i integracija
djece i mladih*

Podgorica, mart 2025. godine

Ministarstvo
socijalnog staranja,
brige o porodici
i demografije

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku podršku Ministarstva rada i socijanog staranja, putem javnog konkursa „PODRŠKA DJECI I MLADIMA U KRIZNIM SITUACIJAMA”u 2024. godini. koji se realizuje u prioritetnoj oblasti od javnog interesa - društvena briga o djeci i mladima.

Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost Mreže za evropske politike MASTER i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stavove donatora.

Autorka: Ana Andrijašević

Urednica: Andrea Popović

Dizajn: Ana Samardžić

SADRŽAJ

1. Kratak opis projekta	4.
2. Međunarodni pravni okvir	5.
2.1. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989)	5.
2.2. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR, 1950)	9.
2.3. Evropska socijalna povelja (1961, revidirana 1996)	10.
2.4. Haška konvencija o zaštiti djece i saradnji u vezi sa međudržavnim usvojenjem (1993)	12.
3. Pravni akti EU u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja	13.
3.1. Povelja Evropske unije o osnovnim pravima (2000)	14.
3.2. Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece	15.
3.3. Direktiva 94/33/EC o zaštiti mladih na radu	16.
3.4. Evropska strategija o pravima djeteta (2021-2024)	17.
3.5. Preporuka Savjeta EU 2021/1004 od 14. juna 2021. godine o uspostavljanju Evropske garancije za djecu	20.
4. Programi socijalne i ekonomske zaštite djece bez roditeljskog staranja i djece koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica u EU	23.
5. Primjeri zemalja članica EU	31.
5.1. Francuska	31.
5.2. Danska	34.
5.3. Španija	40.
6. Zaključak	46.
7. Preporuke	47.

1. KRATAK OPIS PROJEKTA

Tokom poslednje decenije Crna Gora je ostvarila napredak u kreiranju zakonskog i strateškog ambijenta koji pogoduje realizaciji reformi da bi se osiguralo ostvarivanje prava djece u skladu s Konvencijom o pravima djeteta i Poveljom EU o temeljnim pravima. Reforme su dovele do smanjenja broja djece u institucionalnom smještaju za 58% u periodu od 2010. do 2018. godine, a djece uzrasta do tri godine za 97%.¹

Do sticanja punoljetstva država je dužna da obezbijedi što bolju pripremu za osamostaljenje, ali i određenu podršku u periodu tranzicije. U cilju podrške u periodu tranzicije, mladi koji su djeca bez roditeljskog staranja u Crnoj Gori uživaju posebna prava, koja su garantovana zakonima iz oblasti socijalne i dječje zaštite, kao i zdravstvene zaštite. Ipak, u praksi se pokazalo da postoje nedostaci u implementaciji zakonskih rješenja, te da samo postojanje zakonskih normi nie dovoljno da bi se obezbijedila njihova poputpna inkuliza u socijalni i ekonomski život nakon napuštanja institucije za nezbrinutu djecu. U Crnoj Gori, kao i u mnogim drugim državama, sticanje finansijske samostalnosti mladih je prolongirano, čemu doprinosi visoka stopa nezaposlenosti mladih, kao i neadekvatna finansijska pomoć države tokom studiranja.

Imajući u vidu prepoznake nedostatke, projekat **"Put ka samostalnosti: osnaživanje i integracija djece i mladih"** Mreže za evropske politike – Master, fokusiran je na pružanje podrške adolescentima, odnosno mladima uzrasta od petnaest do devetnaest godina koja su bez roditeljskog staranja i mladima iz socio-ugroženih porodica, sa ciljem pripremanja istih za samostalan život nakon napuštanja instituta za nezbrinutu djecu i hraniteljskih porodica, a kako bi im se olakšala socijalna inkluzija i omogućila ekonomska nezavisnost.

Osmišljenim projektnim aktivnostima nastoji se pružiti podrška unaprijeđenju ukupnog kvaliteta života djece i mladih i poboljšanju njihove socijalne inkluzije kroz pružanje usluga socijalne zaštite u širem smislu, a u skladu sa njihovim potrebama, a kako bismo uticali na stvaranje održivih uslova za osnaživanje mladih bez roditeljskog staranja, omogućujući im da prevaziđu socijalne i ekonomske izazove, te da postanu aktivni i samostalni članovi društva.

Vaš MASTER tim.

¹ Ovo je jedan u nizu dokumenata u kojima se analiziraju izazovi sa kojima se suočavaju programi socijalne zaštite na Zapadnom Balkanu. Zasniva se na dužoj verzij koju su pripremili Svjetska banka i UNICEF, uz finansijsku podršku Evropske unije. Dokument je dovršen u novembru 2022. godine, dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/media/22961/file/5pager%20mne.pdf>

2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Međunarodni pravni okvir koji se odnosi na zaštitu djece bez roditeljskog staranja predstavlja temeljnu osnovu za usklađivanje nacionalnih politika i zakonodavstava sa univerzalnim normama i standardima koji garantuju prava djece. Zaštita prava djece je univerzalna obaveza koja zahtijeva zajednički pristup svih država, a u slučaju Evropske unije, predstavlja ključni element društvene odgovornosti i razvojne politike. U kontekstu istraživanja prakse i propisa zemalja članica EU, fokusiranje na međunarodni pravni okvir pomaže razumijevanju osnovnih normi i principa koji oblikuju zakonodavne mjere u EU, kao i izazove i uspjehe koje zemlje članice ostvaruju u primjeni tih normi.

Važnost približavanja međunarodnog pravnog okvira čitaocima leži u stvaranju jasnog uvida u to kako međunarodne konvencije, direktive i regulative omogućavaju jedinstven pristup zaštiti djece bez roditeljskog staranja, a istovremeno pružaju temelje za nacionalne zakonodavne reforme. Ovaj okvir nije samo skup pravnih normi, već i pokazatelj načina na koji različite države implementiraju svoje obaveze prema djeci i na koji način se međusobno usklađuju u ostvarivanju zajedničkog cilja – **poboljšanja života djece koja su zbog različitih okolnosti lišena roditeljskog staranja.**

Cilj približavanja ovog okvira je da se čitaoci upoznaju sa najboljim praksama koje mogu poslužiti kao inspiracija za unaprijeđenje zakonodavnih odredbi i praksi u Crnoj Gori i drugim zemljama koje teže usklađivanju sa EU standardima.

Takođe, ovim pristupom želimo ukazati na važnost uloge nevladinog sektora i drugih zainteresovanih strana u sprovođenju i unapređenju politika zaštite djece, stvarajući prostor za dijalog i razmjenu iskustava između institucija i zajednice. Na ovaj način, kroz bolje razumijevanje međunarodnog okvira, postićemo efikasnije i održive promjene koje će doprinostiti sigurnosti, brizi i pravima svakog djeteta bez roditeljskog staranja.

2.1. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989)

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, usvojena 1989. godine, predstavlja ključni međunarodni dokument koji osigurava sveobuhvatnu zaštitu i unapređenje prava djece širom svijeta. S obzirom na to da je Crna Gora, kao i mnoge druge države, potpisnica ove Konvencije, ona ima obavezu da usklađuje svoje zakonodavstvo i politiku sa principima sadržanim u ovom dokumentu, posebno kada je riječ o djeci bez roditeljskog staranja i djeci iz socijalno ugroženih porodica.

Konvencija predviđa niz specifičnih mjera za zaštitu i dobrobit djece koja su lišena roditeljskog staranja ili potiču iz socijalno ugroženih porodica. **Osnovni cilj je osigurati da djeca, u svim**

okolnostima, imaju pravo na najbolju moguću brigu, zaštitu i obrazovanje, te da se njeguju njihove fizičke, emocionalne, socijalne i mentalne potrebe.

U preambuli Konvencije ukazano je da **dijete treba da bude u potpunosti pripremljeno da živi samostalno u društvu** i da bude vaspitano u duhu ideala proklamovanih u Povelji Ujedinjenih nacija, a posebno u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti.

Konvencija je donijeta **oslanjajući se i na potrebu za proširivanjem posebne brige za dijete** koja je izražena u Ženevskoj deklaraciji o pravima djeteta iz 1924. godine i u Deklaraciji o pravima djeteta koje su usvojile Ujedinjene nacije 1959. godine i priznate u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (posebno u članovima 23 i 24), u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (posebno u članu 10) i u statutima i odgovarajućim instrumentima specijalizovanih agencija i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom djece.

Konvencija o pravima djeteta nastoji osigurati sveobuhvatnu zaštitu i podršku djeci u teškoćama, smanjujući negativne posljedice koje mogu nastati iz nedostatka roditeljskog staranja ili odrastanja u socijalno ugroženim okolnostima.

S tim u vezi, u nastavku ukazujemo na odredbe koje se direktno odnose na pružanje zaštite djeci bez roditeljskog staranja

Član 3 Konvencije jasno ističe da je najbolji interes djeteta osnovni kriterijum u svim postupcima koji se odnose na djecu, uključujući slučajeve kada se djeca smještaju u alternativnu brigu. Ovaj princip ima za cilj da osigura da svaki postupak, bilo da se radi o institucionalnom smještaju, hraniteljstvu ili drugim oblicima njege, bude vođen u najboljem interesu djeteta.

Članom 9 Konvencije garantuje se pravo na porodičnu zaštitu. Ovo je jedna od ključnih odredbi Konvencije koja se odnosi na pravo djeteta da ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim ako je to nužno i u najboljem interesu djeteta. Kada djeca budu privremeno smještena u institucije ili hraniteljske porodice, mjere zaštite treba da se usmjere ka njihovom povratku u biološke porodice, ako je to moguće, uz pružanje odgovarajuće podrške. Konvencija stoga teži da zaštiti stabilnost i kontinuitet porodičnih veza.

Konvencija priznaje pravo na obrazovanje i u cilju postepenog postizanja ovog prava, a na osnovu jednakih mogućnosti, predviđa da države potpisnice Konvencije trebaju: a) učiniti osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za sve; b) podsticati razvoj različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, koje bi bilo na raspolaganju i dostupno svakom djetetu i preduzimati pogodne mjere kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i pružanje finansijske pomoći kad je to potrebno; c) omogućiti, svim odgovarajućim sredstvima, da više obrazovanje bude dostupno svima u skladu sa sposobnostima; d) omogućiti da obrazovne i stručne informacije i savjeti budu dostupni svoj djeci; e) preduzimati mjere za obezbjeđenje redovnog pohađanja škole i smanjenje stope napuštanja škole.²

² Član 28 stav 1 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta

Konvencija dalje predviđa da obrazovanje djeteta bude usmjereno na: a) razvoj djetetove ličnosti, talenta i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih krajnjih mogućnosti; b) razvoj poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i principa utvrđenih Poveljom Ujedinjenih nacija; c) razvoj poštovanja djetetovih roditelja, njegovog/njenog kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrijednosti zemlje u kojoj dijete živi, zemlje iz koje potiče i civilizacije različite od njegove/njene sopstvene; d) pripremanje djeteta za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije, jednakosti polova, prijateljstva među narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama i s licima domorodačkog porijekla; e) razvoj poštovanja prema prirodnoj okolini.³

Član 20 Konvencije UN-a o pravima djeteta igra ključnu ulogu u zaštiti djece koja su lišena porodične sredine, bilo privremeno ili trajno. Ovaj član naglašava obavezu država potpisnica da pruže posebnu zaštitu i pomoć djeci koja se nalaze u takvoj situaciji. Države su odgovorne da obezbijede alternativnu brigu za djecu kojoj nije moguće omogućiti život u biološkoj porodici ili kojoj bi bilo u njenom najboljem interesu da ne ostanu u toj sredini.

Ovaj član daje široke smjernice o vrstama alternativne brige, uključujući smještaj u drugu porodicu, usvojenje, kafalah (prema islamskom pravu) ili, ukoliko nijedna od tih opcija nije moguća, smještaj u odgovarajuće ustanove. Ove mjere trebaju biti zasnovane na prioritetima koji uključuju emocionalnu i socijalnu stabilnost djeteta, kao i njegov etnički, religijski, kulturni i jezički identitet, kako bi se sačuvala kontinuitet u odgoju i očuvala povezanost sa njegovim korijenima.

Za države potpisnice, implementacija ovog člana predstavlja izazov, jer podrazumijeva unificiranje nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim normama, što često podrazumijeva reforme u sistemima socijalne zaštite i prava djece. Potpisnice su obavezane da prilagode zakonodavne okvire koji omogućavaju djeci pristup kvalitetnoj alternativnoj brizi, što znači da moraju razvijati kapacitete za obezbjeđivanje različitih oblika zaštite i brige koja je u skladu sa najboljim interesima djeteta.

Član 21 Konvencije detaljno reguliše sistem usvajanja djece, ističući da je najbolji interes djeteta od ključne važnosti u svim postupcima koji se tiču usvajanja. Države potpisnice moraju obezbijediti da usvojenje bude izvršeno samo uz odobrenje nadležnih organa, koji moraju utvrditi sve relevantne informacije i okolnosti koje se odnose na status djeteta i njegovih roditelja ili staratelja.

U postupku usvajanja, naglasak se stavlja na poštovanje prava djeteta i na to da su svi uključeni u postupak usvajanja, uključujući zainteresovane strane, potpuno informisani o svim bitnim činjenicama, čime se osigurava da proces bude u skladu sa zakonima i stručnim preporukama. Pored toga, ovaj član naglašava da, u slučaju međudržavnog usvajanja, zaštita prava djeteta mora biti jednaka onoj koja se osigurava u domaćem sistemu. To uključuje obavezu da djeca koja se usvajaju u inostranstvu uživaju istu zaštitu kao djeca usvojena unutar same države, a takođe se obezbjeđuje da usvajanje ne rezultira neopravdanom finansijskom koristi za bilo koju

³ Član 29 stav 1 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta

stranu koja je uključena u proces. Države potpisnice su takođe pozvane da sklapaju bilateralne ili multilateralne sporazume kako bi unaprijedile ciljeve ovog člana, obezbjeđujući da postupci međunarodnog usvajanja budu izvedeni u skladu sa najvišim standardima zaštite prava djeteta.

Značaj ovog člana je u tome što obavezuje države na donošenje i primjenu jasnih pravnih standarda za usvojenje, čime se smanjuje mogućnost zloupotreba i omogućava da djeca budu smještena u stabilne i sigurne porodice. Takođe, član 21 uvodi obavezu da država obezbijedi da usvojenje bude potpuno u skladu s interesima djeteta, a ne s interesima usvojitelja, što pomaže u prevenciji komercijalizacije usvajanja i osigurava da djeca neće biti izložena eksploataciji ili neadekvatnom smještaju.

Značaj ovog člana za države potpisnice se takođe ogleda u tome što se propisuje obaveza da države obezbijede zaštitu prava djece koja su usvojena međunarodnim putem, kao i obaveza da međunarodno usvojenje bude jednako zaštićeno kao i nacionalno. Ovo je ključno za djecu koja ne mogu biti usvojena u svojoj matičnoj zemlji, jer daje međunarodnu zaštitu i osiguranje da će djeca biti tretirana s istim pravima i uslovima u svakoj zemlji koja primenjuje Konvenciju.

Članovi 20 i 21 Konvencije, imaju značajan uticaj na djecu bez roditeljskog staranja, jer pružaju pravne okvire za pružanje zaštite, alternativne brige i usvajanja. Fokusirajući se na najbolji interes djeteta, oni garantuju da djeca koja nemaju roditeljsku zaštitu dobiju odgovarajuću brigu i mogućnosti za život u sigurnom i stabilnom okruženju, uz poštovanje njihovog identiteta i prava. Ove odredbe takođe pokreću odgovornost država da pruže institucionalne i zakonodavne mehanizme koji osiguravaju pravičan i siguran pristup procesu usvajanja, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou.

Na kraju, oba člana omogućavaju da države potpisnice prilagode svoja zakonodavstva i prakse prema univerzalnim standardima, čime se doprinosi **unifikaciji** zakonodavstva među različitim državama, olakšavajući međusobnu saradnju i osiguravajući da djeca imaju jednaku zaštitu bez obzira na zemlju u kojoj žive. Na ovaj način se stvara jasna pravna osnova koja omogućava međusobno povjerenje među državama, kao i zaštita djeteta na međunarodnom nivou, što je ključno za osiguranje prava djece bez roditeljskog staranja.

Kroz implementaciju ovih odredbi, Konvencija o pravima djeteta nastoji osigurati sveobuhvatnu zaštitu i podršku djeci u teškoćama, smanjujući negativne posljedice koje mogu nastati iz nedostatka roditeljskog staranja ili odrastanja u socijalno ugroženim okolnostima.

2.2. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950)

Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, usvojena od strane Vijeća Evrope, predstavlja ključni pravni dokument koji ima dubok uticaj na zaštitu ljudskih prava, uključujući prava djece, u svim zemljama članicama. Konvencija se fokusira na obezbjeđivanje osnovnih ljudskih prava i sloboda za sve ljude, uključujući djecu, a naročito na **pravo na život, zabranu mučenja, pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, te pravo na pravično suđenje**. U kontekstu zaštite i brige o djeci bez roditeljskog staranja i djeci iz socijalno ugroženih porodica, nekoliko ključnih odredbi Konvencije igra posebnu ulogu.

Član 3 Konvencije koji zabranjuje mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kaznu, je važan jer direktno utiče na uslove u kojima se djeca smještaju u institucije, hraniteljske porodice ili bilo koje druge oblike alternativne brige. Djeca koja su lišena roditeljskog staranja imaju pravo na adekvatnu zaštitu od bilo kakvog oblika nasilja ili zlostavljanja, čime se osigurava njihovo fizičko i psihičko blagostanje. Ovaj član je ključan za zemlje potpisnice jer od njih zahtijeva da preduzmu mjere koje će omogućiti djeci sigurnost i zaštitu, bez obzira na njihov status ili porodičnu situaciju.

Takođe, član 8 Konvencije, koji se odnosi na pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, ima značajan uticaj na djecu bez roditeljskog staranja. Ovaj član garantuje pravo svakog djeteta da bude u kontaktu sa porodicom i da uživa u stabilnoj porodičnoj sredini kad god je to moguće. U kontekstu djece bez roditeljskog staranja, ovaj član osigurava da države potpisnice obezbijede alternativne oblike brige koji se, koliko god je to moguće, zasnivaju na porodičnim vezama, bilo kroz hraniteljstvo, usvojenje ili povratak djeteta u biološku porodicu. Države moraju donijeti zakone i politike koje omogućavaju djeci da ostanu povezani sa svojom biološkom porodicom, osim ako to nije u njihovom najboljem interesu.

Osim toga, član 6 Konvencije koji garantuje pravo na pravično suđenje takođe je važan u kontekstu zaštite prava djece bez roditeljskog staranja. Ovaj član osigurava da se sva djeca koja su lišena roditeljskog staranja i koja se nalaze u pravnom postupku vezanom za usvojenje, hraniteljstvo ili druge oblike brige, tretiraju pošteno i da im je omogućeno da učestvuju u postupcima koji se tiču njihovih prava. Ovo je važno jer djeca moraju imati pristup pravdi i biti zaštićena od bilo kakve nepravedne ili nedostatne obrade svojih slučajeva.

Za zemlje potpisnice, kao što je Crna Gora, važno je usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa odredbama ove Konvencije. Crna Gora je potpisnica i država koja je ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, te je obavezna da implementira njen sadržaj u svoje unutrašnje zakonodavstvo i praksu. To znači da Crna Gora mora osigurati da nacionalni zakonodavni okvir bude u skladu s pravima koja su zagarantovana ovom Konvencijom, uključujući prava djece, i posebno djeca koja su bez roditeljskog staranja. Zakonodavne promjene koje su usmjerene na unapređenje socijalne zaštite i prava djece, uključujući reforme u oblasti alternativne brige, usvajanja i zaštite prava djece, treba da budu zasnovane na obavezama koje proizlaze iz Konvencije.

U praksi, Crna Gora je donijela značajne korake u pravcu usklađivanja svojih zakona sa evropskim standardima, ali postoje i dalje izazovi u primeni tih zakona, posebno u oblastima zaštite djece u institucionalnoj brizi, pružanju podrške djeci iz socijalno ugroženih porodica, i osiguravanju njihovih prava na odgovarajući način. Iako je zakonodavni okvir postavljen, implementacija i zaštita prava djece u potpunosti zavise od jačanja kapaciteta i usklađenosti sa standardima Evropske unije, te izgradnje efikasnih sistema koji će omogućiti djeci da ostvare svoja prava i pravo na sigurnost i zaštitu.

S obzirom na ove izazove, važno je da Crna Gora, kao i druge zemlje potpisnice, nastavi sa procesima reforme i primjene međunarodnih normi u praksi, kako bi djeca bez roditeljskog staranja imala pravu zaštitu i adekvatnu brigu koja je usklađena sa evropskim i međunarodnim standardima.

2.3. Evropska socijalna povelja (1961, revidirana 1996)

Evropska socijalna povelja predstavlja ključni pravni okvir koji osigurava socijalnu zaštitu, socijalna prava i ljudska prava u zemljama članicama Vijeća Evrope. Povelja se bavi pitanjima ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i od esencijalnog je značaja za obezbjeđivanje pristupa socijalnim uslugama, uključujući i zaštitu djece i mladih u teškim životnim okolnostima, poput djece bez roditeljskog staranja i djece koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica. Ova Povelja ima specifične odredbe koje se odnose na prava djece i mjere zaštite koje države moraju preduzeti kako bi obezbijedile adekvatnu skrb i podršku djeci u ovim situacijama.

Najvažniji aspekti Povelje u kontekstu zaštite djece bez roditeljskog staranja i djece iz socijalno ugroženih porodica odnose se na prava na socijalnu zaštitu, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i zaštitu od zlostavljanja. Povelja jasno stavlja do znanja da djeca moraju imati pristup ne samo osnovnim socijalnim uslugama, već i podršci koja je specifična za njihove potrebe. Povelja obavezuje zemlje članice da preduzmu mjere za zaštitu djece koja se nalaze u rizičnim i osjetljivim grupama, uključujući djecu bez roditeljskog staranja, djecu koja žive u institucijama, djecu iz siromašnih ili marginalizovanih porodica i djecu sa posebnim potrebama.

Jedna od ključnih odredbi sadržana je u članu 17 Povelje i odnosi se na obavezu država potpisnica da obezbijede dovoljno resursa za pružanje adekvatnih usluga socijalne zaštite i podrške za djecu. To uključuje obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, smještaj, prehrambenu sigurnost i emocionalnu podršku. Države potpisnice se obavezuju da, samostalno ili u saradnji s javnim i privatnim organizacijama, preduzmu sve potrebne mjere kako bi djeci i mladima osigurale adekvatnu brigu, pomoć, obrazovanje i obuku. **Poseban naglasak stavljen je na osnivanje i održavanje institucija i službi koje će im pružiti potrebnu podršku.** Takođe, član predviđa zaštitu djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i eksploatacije, kao i posebne mjere pomoći za one koji su privremeno ili trajno lišeni porodične podrške. Dodatno, propisuje se pravo na besplatno osnovno i srednje obrazovanje, uz podsticanje redovnog pohađanja nastave.

Navedeni član je od posebnog značaja za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, jer im pruža pravnu osnovu za ostvarivanje zaštite i podrške od strane države, uključujući pristup obrazovanju, socijalnim službama i specijalizovanim programima pomoći koji im mogu omogućiti bolju budućnost.

Povelja takođe poziva države da obezbijede da djeca koja nisu u mogućnosti da ostanu sa biološkim roditeljima, imaju pristup alternativnim oblicima brige koji su sigurni, odgovarajući i omogućavaju kontinuitet u njihovom razvoju, bilo kroz hraniteljske porodice, usvojenje ili

Član 7 Evropske socijalne povelje, koji se odnosi na pravo djece i mladih na zaštitu, izuzetno je značajan za ranjive grupe djece, uključujući djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica. Ovaj član pruža obaveznu zaštitu u oblasti zapošljavanja i radnih prava za djecu i mlade, sa ciljem da se osigura njihova sigurnost, zdravlje i pravo na obrazovanje, a sve kako bi se spriječile negativne posljedice koje bi mogle nastati zbog neodgovarajuće radne prakse i eksploatacije.

Za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, koje su često suočene sa specifičnim izazovima u pogledu socijalne i ekonomske zaštite, ovaj član pruža ključnu pravnu zaštitu u nekoliko aspekata. Prvo, **definisanje minimalne starosne granice za rad (15 godina), uz stroge izuzetke koji se odnose na lakše poslove koji ne ugrožavaju zdravlje, obrazovanje ili moral djece, omogućava da se djeca ne zloupotrebljavaju za rad koji bi im mogao oduzeti pravo na školovanje ili fizičko i psihičko zdravlje.**

Zemlje potpisnice, uključujući Crnu Goru, obavezane su da postave zakonske okvire koji sprječavaju zapošljavanje djece na opasnim poslovima i da im osiguraju pristup obrazovanju, pružajući mogućnost da se fokusiraju na sticanje znanja i vještina koje će im kasnije omogućiti samostalan život i zapošljavanje. **Ovo je posebno važno za djecu iz ranjivih grupa, koja bi mogla biti podložna zloupotrebama na tržištu rada zbog svojih ekonomskih ili socijalnih okolnosti.**

Takođe, član 7 obezbjeđuje da djeca i mladi ne rade predugo, da ne rade noću, te da imaju pravo na plaćeni odmor, što direktno doprinosi njihovom zdravlju i ravnoteži između obrazovanja i rada. Zajedno s drugim mjerama koje predviđa član, kao što je obaveza redovnog medicinskog pregleda za mlade radnike i obezbjeđivanje pravične plate, ovaj član Povelje osigurava da rad ne ugrožava dobrobit djece, već da im omogućava bezbrižno odrastanje i razvoj.

Za djecu koja su u procesu tranzicije iz institucionalne zaštite ili socijalno ugroženih porodica, ovo pravo na zaštitu na radnom mjestu je od ključne važnosti, jer može da doprinese njihovoj socijalnoj inkluziji, sticanju socijalnih vještina, ali i ekonomskog samostalnosti u budućnosti, uz poštovanje njihovih osnovnih ljudskih prava.

Za zemlje koje su potpisnice Povelje, značaj ove Konvencije leži u obavezi da se integriraju specifični standardi socijalnih prava i zaštite djece u nacionalne zakone i politike. Potpisnice su dužne da implementiraju mjere koje omogućavaju djeci pristup adekvatnoj zaštiti, obrazovanju, zdravlju i socijalnoj sigurnosti, te da se u potpunosti pridržavaju principa socijalne jednakosti

i jednakih mogućnosti za djecu u riziku. Takođe, države potpisnice se obavezuju na redovno izvještavanje o napretku u realizaciji tih prava, a komisija za socijalnu zaštitu koja nadgleda primjenu Povelje može da iznese preporuke i utvrdi neusaglašenosti.

Crna Gora je potpisnica Evropske socijalne povelje i obavezna je da je implementira kroz nacionalno zakonodavstvo. Zemlja je donijela zakonodavne promjene u cilju unapređenja socijalne zaštite djece, uključujući zakonodavne okvire za zaštitu prava djece bez roditeljskog staranja i za stvaranje boljih uslova u institucijama koje se bave brigom o djeci. Međutim, još uvijek postoje izazovi u potpunoj implementaciji svih normi predviđenih Poveljom, kao i u daljoj usklađenosti nacionalnog zakonodavstva sa svim specifičnim zahtjevima za zaštitu djece, posebno u kontekstu rizičnih grupa.

Iako su stvoreni zakonski okvir i institucionalni kapaciteti za podršku djeci u Crnoj Gori, i dalje je potrebno raditi na jačanju kapaciteta socijalnih službi, obezbjeđivanju većih finansijskih resursa i pružanju kvalitetnijih usluga za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica.

Povelja je, dakle, snažan instrument koji poziva Crnu Goru i druge države potpisnice da nastave sa unapređenjem socijalne zaštite djece, kroz konkretne mjere koje obezbjeđuju dugoročnu zaštitu i ravnotežu između prava djeteta i njegovih specifičnih potreba.

2.4. Haška konvencija o zaštiti djece i saradnji u vezi sa međudržavnim usvojenjem (1993)

Haška konvencija o zaštiti djece i saradnji u vezi s međudržavnim usvojenjem, usvojena 29. maja 1993. godine, predstavlja ključni međunarodni instrument koji reguliše međudržavno usvojenje. Njen osnovni cilj je osigurati da se međudržavna usvojenja sprovode u najboljem interesu djeteta, uz poštovanje njegovih osnovnih prava, te da se spriječe nezakonite aktivnosti poput otmica, prodaje ili trgovine djecom.

Ova konvencija je od posebnog značaja za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, jer uspostavlja standarde i procedure koje osiguravaju da usvojenje bude sigurno i legalno. Time se djeci pruža mogućnost da odrastaju u stabilnom i brižnom porodičnom okruženju, čak i ako to nije moguće u njihovoj matičnoj zemlji.

Crna Gora je potpisnica ove konvencije i preduzela je korake ka njenoj implementaciji u nacionalno zakonodavstvo. Ova implementacija obezbjeđuje da se međudržavna usvojenja sprovode u skladu s međunarodnim standardima, štiteći prava i dobrobit djece.

Prema podacima iz drugog i trećeg periodičnog izvještaja Crne Gore o primjeni Konvencije o pravima djeteta, Crna Gora je u izvještajnom periodu donijela Zakon o potvrđivanju III Opcionog protokola o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta 28. februara 2012.

godine. Takođe, potvrđene su i druge relevantne konvencije koje se odnose na zaštitu djece.⁴

Dodatno, Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori navodi da je Crna Gora potpisnica Haške konvencije o zaštiti djece i saradnji u pogledu međudržavnog usvojenja, te da zainteresovani građani treba da kontaktiraju centralni organ Crne Gore radi informacija o odgovarajućim zakonima i procedurama.

Implementacija odredbi Haške konvencije u crnogorsko zakonodavstvo osigurava da se proces međudržavnog usvojenja sprovodi transparentno i u najboljem interesu djeteta, pružajući dodatnu zaštitu i podršku djeci bez roditeljskog staranja i onima iz socijalno ugroženih porodica.

3. PRAVNI AKTI EU U OBLASTI ZAŠTITE DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Pravni akti Evropske unije i međunarodni pravni okvir u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja imaju zajednički cilj – **osigurati da svako dijete odrasta u sigurnom, stabilnom i podsticajnom okruženju**. Međutim, između njih postoje značajne razlike.

Međunarodni pravni okvir obuhvata dokumente koje donose globalne organizacije poput Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, a oni postavljaju univerzalne standarde za zaštitu djece. Ovi dokumenti su pravno obavezujući za države potpisnice, ali njihova primjena zavisi od toga kako ih pojedinačne zemlje integrišu u svoje nacionalne pravne sisteme.

S druge strane, pravni akti Evropske unije odnose se na zemlje članice EU i imaju specifičan pravni mehanizam koji omogućava njihovu direktnu primjenu ili zahtijeva usklađivanje nacionalnih zakona. EU koristi regulative, direktive i odluke kako bi harmonizovala standarde zaštite djece unutar Unije, osigurala njihovo sprovođenje i promovisala međudržavnu saradnju u oblasti dječije zaštite. Akti EU često idu korak dalje u odnosu na međunarodne konvencije, postavljajući preciznije smjernice i obavezujuće mjere koje zemlje članice moraju implementirati.

U tom kontekstu, međunarodni pravni okvir pruža opšta načela i globalne standarde, dok pravni akti EU osiguravaju njihovu konkretnu primjenu i prilagođavanje potrebama djece unutar evropskog pravnog sistema.

Pravni akti Evropske unije u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja predstavljaju ključni okvir za osiguranje njihovih prava, pružanje adekvatne brige i stvaranje uslova za njihov siguran i stabilan razvoj, a temelje se na principima najboljeg interesa djeteta, zaštite od nasilja, zanemarivanja i eksploatacije, kao i osiguravanja pristupa obrazovanju, zdravstvu i socijalnim uslugama. EU kroz svoje regulative, direktive i strategije nastoji uskladiti standarde zaštite djece među državama članicama, promovisati saradnju među institucijama i osigurati da svako dijete dobije odgovarajuću podršku, bilo kroz porodičnu reintegraciju, hraniteljstvo ili usvojenje.

U nastavku će biti predstavljeni najvažniji pravni akti EU koji regulišu ovu oblast.

⁴ Vlada Crne Gore, Komitet za prava djeteta Ujedinjenih nacija, Drugi i treći periodični izvještaj Crne Gore o primjeni Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, dostupno na: file:///C:/Users/jmv36/Desktop/Ana%20A/ESLJP/Briga%20o%20djeci%20i%20mladima/3_134_05_11_2015.pdf

3.1. Povelja Evropske unije o osnovnim pravima (2000)

Povelja Evropske unije o osnovnim pravima, proglašena je 2000. godine, i ista predstavlja dokument koji definiše i štiti temeljna prava unutar EU. U kontekstu djece bez roditeljskog staranja i djece iz socijalno ugroženih porodica, Povelja ima poseban značaj kroz **član 24, koji se fokusira na prava djeteta**.

Navedeni član prepoznaje djecu kao subjekte prava, naglašava da je najbolji interes djeteta primaran u svim aktivnostima koje ih se tiču, te garantuje pravo svakog djeteta na redovan lični odnos i direktan kontakt s oba roditelja, osim ako je to protivno njegovim interesima.⁵

Ovi principi osiguravaju da djeca bez roditeljskog staranja i ona iz socijalno ugroženih porodica imaju pravo na posebnu zaštitu i brigu potrebnu za njihovu dobrobit. Povelja takođe promovise pravo na socijalnu sigurnost i socijalnu pomoć, što je od posebne važnosti za djecu iz socijalno ugroženih sredina.

Član 32 Povelje Evropske unije o osnovnim pravima zabranjuje dječiji rad i osigurava posebnu zaštitu mladih osoba na radu. Ova odredba je od izuzetnog značaja za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, jer su oni često najranjiviji i izloženi riziku ekonomske eksploatacije. Propisuje se da minimalna starost za zaposlenje ne može biti niža od one predviđene za završetak obaveznog školovanja, čime se osigurava da djeca ne budu primorana da rade na štetu svog obrazovanja.

Takođe, mladi koji su primljeni na rad moraju imati posebne uslove koji su prilagođeni njihovoj starosti, a njihov rad ne smije negativno uticati na njihovo zdravlje, fizički, mentalni, moralni i socijalni razvoj. Ovo je posebno važno za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz siromašnih porodica, koji su često primorani da rade kako bi preživjeli. Ova zaštita sprečava prisilni rad i omogućava im pravo na obrazovanje i sigurno odrastanje, bez opasnosti od izrabljivanja. Član 32, stoga, predstavlja snažan pravni mehanizam za sprečavanje zloupotreba i osiguranje da djeca i mladi imaju jednake šanse za razvoj i bolju budućnost.

Što se tiče Crne Gore, kao zemlje koja teži članstvu u Evropskoj uniji, ona nije potpisnica Povelje, jer je ona obavezujuća samo za države članice EU. Međutim, u procesu pristupanja, Crna Gora preduzima korake ka usklađivanju svog zakonodavstva s pravnom tekovinom EU, uključujući i oblasti koje se odnose na prava djeteta. Krovni strateški dokument koji definiše obaveze Crne Gore u procesu pristupanja je Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2021–2023, koji predviđa usklađivanje nacionalnih zakonodavnih i strateških dokumenata s pravnom tekovinom EU.⁶

⁵ Član 24 Povelje o osnovnim pravima Evropske unije, dostupno na: <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/913/376-1732-.pdf>

⁶ Vlada Crne Gore, Crna Gora - buduća članica Evropske unije, dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/crna-gora-buduca-clanica-evropske-unije>

Nedavno je Skupština Crne Gore usvojila Zakon o potvrđivanju Sporazuma o pristupanju Instrumentu između Evropske unije i Crne Gore o posebnim aranžmanima za sprovođenje podrške Unije Crnoj Gori u okviru Instrumenta za reforme i rast, što predstavlja korak ka implementaciji Plana rasta za Zapadni Balkan za period 2024–2027.⁷

Ovi koraci ukazuju na posvećenost Crne Gore da unaprijedi zaštitu prava djece, posebno onih bez roditeljskog staranja i iz socijalno ugroženih porodica, kroz harmonizaciju svog zakonodavstva sa evropskim standardima.

3.2. Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece

Direktiva 2011/93/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. decembra 2011. godine predstavlja pravni instrument Evropske unije u borbi protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, kao i dječje pornografije. Ova direktiva postavlja minimalne standarde za definisanje krivičnih djela i sankcija u ovoj oblasti, obavezujući države članice da preduzmu mjere za zaštitu djece i efikasno procesuiranje počinitelja.⁸

U odnosu na djecu bez roditeljskog staranja i djecu koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica, ova direktiva ima poseban značaj, budući da su ove grupe djece često u povećanom riziku od seksualnog zlostavljanja i eksploatacije zbog njihove ranjivosti i nedostatka adekvatne zaštite. Direktiva nalaže državama članicama da obezbijede posebne mjere podrške i zaštite za djecu žrtve, uključujući pristup psihološkoj pomoći, pravnoj podršci i drugim oblicima socijalne pomoći, kako bi se osigurao njihov oporavak i reintegracija u društvo.

Ova Direktiva, između ostalog, sadrži odredbe kojima se nalaže provjera kaznene evidencije lica prilikom zapošljavanja za profesionalne ili volonterske aktivnosti koje uključuju rad s djecom.

Što se tiče Crne Gore, kao zemlje koja teži članstvu u Evropskoj uniji, ona nije formalno obavezna da implementira direktive EU dok ne postane punopravna članica. Međutim, u procesu pristupanja, Crna Gora radi na usklađivanju svog zakonodavstva s pravnom tekovinom EU, uključujući oblasti zaštite djece od seksualnog zlostavljanja i eksploatacije. Prema dostupnim informacijama, Crna Gora preduzima korake ka harmonizaciji svog zakonodavstva s relevantnim standardima EU u ovoj oblasti, ali detalji o konkretnim zakonodavnim mjerama nisu precizirani u dostupnim izvorima.

Važno je napomenuti da, iako direktive EU nisu direktno primjenjive u zemljama koje nisu članice, one često služe kao smjernice za zemlje u procesu pristupanja, poput Crne Gore, u

⁷ Vlada Crne Gore, Usvojen Zakon o potvrđivanju Sporazuma o pristupanju Instrumentu između EU i CG: Crna Gora na korak do prve isplate iz Plana rasta, dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/usvojen-zakon-o-potvrdivanju-sporazuma-o-pristupanju-instrumentu-izmedu-eu-i-cg-crna-gora-na-korak-do-prve-isplate-iz-plana-rasta>

⁸ Direktiva 2011/93/EU Evropskog parlamenta i Savjeta, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32011L0093>

reformi njihovih nacionalnih zakonodavstava kako bi se postigli standardi zaštite djece koji su na snazi unutar EU.

U kontekstu zaštite djece od bilo koje vrste nasilja i zlostavljanja, Crna Gora je u decembru 2024. godine usvojila **Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025-2029**, koja ima za cilj da omogući Crnoj Gori da nastavi sa promovisanjem politike nulte tolerancije nasilja nad djecom, koja je pokrenuta prvom Strategijom za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017-2021. godine.⁹

Ovaj strateški dokument prepoznaje da su djeca bez roditeljskog staranja posebno ranjiva i izložena riziku od nasilja i zanemarivanja. U tom kontekstu, strategija predviđa specifične mjere za njihovu zaštitu, uključujući unapređenje sistema alternativne brige, što podrazumijeva razvoj i promociju hraniteljstva i drugih oblika porodičnog smještaja kako bi se djeci bez roditeljskog staranja obezbijedilo porodično okruženje koje pruža sigurnost i podršku. Strategijom se predviđa i jačanje kapaciteta stručnjaka, u smislu pružanja adekvatnih obuka i edukacija profesionalaca koji rade sa djecom bez roditeljskog staranja kako bi prepoznali i adekvatno reagovali na znakove nasilja ili zanemarivanja, te u konalnom i uspostavljanje mehanizama za praćenje kvaliteta usluga pruženih djeci bez roditeljskog staranja i osiguranje da su njihove potrebe adekvatno zadovoljene.

Implementacijom ovih mjera, strategija teži stvaranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za svu djecu, s posebnim fokusom na one bez roditeljskog staranja, kako bi se spriječilo nasilje i obezbijedio njihov optimalan razvoj.

3.3. Direktiva 94/33/EC o zaštiti mladih na radu

Direktiva 94/33/EC o zaštiti mladih na radu¹⁰ predstavlja pravni akt Evropske unije koji osigurava posebnu zaštitu djece i mladih radnika, s ciljem sprečavanja eksploatacije i osiguravanja sigurnih i zdravih uslova rada. Ova direktiva posebno je važna za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, jer su oni u većem riziku od ekonomskog iskorištavanja i rada u nepovoljnim uslovima.

Jedna od osnovnih odredbi Direktive jeste zabrana zapošljavanja djece mlađe od zakonom propisane minimalne starosne granice, koja se u većini zemalja poklapa s uzrastom završetka obaveznog školovanja. Izuzeci su dozvoljeni samo u ograničenim slučajevima, poput rada u kulturnim, umjetničkim ili sportskim aktivnostima, pod strogim uslovima i nadzorom. Direktiva takođe definiše posebne mjere zaštite za mlade radnike (od 15 do 18 godina), uključujući ograničenja u pogledu radnog vremena, noćnog rada i izloženosti opasnim uslovima.

⁹ Vlada Crne Gore, Vlada usvojila Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025-2029., dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/vlada-usvojila-strategiju-za-prevenciju-i-zastitu-djece-od-nasilja-za-period-2025-2029>

¹⁰ Evropska unija, Direktiva 94/33/EZ – zaštita mladih ljudi na radu, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=LEGISSUM%3Ac11205>

Za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, primjena ove direktive je od posebnog značaja jer se njo osigurava zaštita od rane radne eksploatacije i omogućava im se pristup obrazovanju i obukama koje su ključne za njihovu dugoročnu socijalnu i ekonomsku integraciju. Direktiva naglašava potrebu za posebnim mjerama podrške za mlade iz ugroženih grupa kako bi im se olakšao prelazak iz obrazovanja u svijet rada, što uključuje pristup savjetodavnim i profesionalnim programima.

Crna Gora, iako nije članica EU, u svojim reformama tržišta rada i politike zapošljavanja mladih prepoznaje standarde utvrđene ovom direktivom. U tom kontekstu, usvojene su strategije koje doprinose boljoj zaštiti mladih radnika, poput **Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2025. do 2028. godine s Akcionim planom za 2025. godinu.**¹¹ Strategija se fokusira na razvoj efikasnijih sistema podrške djeci koja su u riziku, uključujući jačanje institucionalne i porodične zaštite, promovisanje deinstitucionalizacije i povećanje dostupnosti socijalnih usluga. Ova strategija je od posebnog značaja za djecu bez roditeljskog staranja, jer nudi konkretne mjere za njihov siguran smještaj i integraciju u društvo kroz jaču podršku porodici i zajednici.

Pored toga, Crna Gora je preduzela određene korake u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva s evropskim standardima zaštite djece i mladih na radu, uključujući usvajanje Zakona o radu, koji definiše posebne mjere zaštite mladih zaposlenih, zabranu noćnog rada za mlade od 18 godina i obavezu poslodavaca da osiguraju sigurne radne uslove za mlade radnike.

Iako su ovi koraci značajni, potrebno je dalje ulagati u mehanizme nadzora i implementacije ovih mjera kako bi se osiguralo da najranjivije kategorije djece i mladih budu adekvatno zaštićene od potencijalnih zloupotreba na tržištu rada.

3.4. Evropska strategija o pravima djeteta (2021-2024)

Revidirana Evropska socijalna povelja i strategije koje je usvojila Evropska komisija imaju ključnu ulogu u promociji socijalne zaštite i jednakih šansi za djecu, naročito za onu koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica i djecu bez roditeljskog staranja. Dana 24. marta 2021. godine, Evropska komisija je usvojila sveobuhvatnu EU strategiju o pravima djece, uz preporuku Savjeta EU koja uspostavlja Evropsku garantiju za djecu. Ova inicijativa ima za cilj promovisanje jednakih šansi za djecu koja su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, s posebnim naglaskom na djecu koja su najranjivija i izložena većem riziku u društvu.

Strategija takođe stavlja poseban akcenat na deinstitucionalizaciju i razvoj usluga zasnovanih na porodici i zajednici, što je ključno za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica. Na taj način, strategija se uklapa u širi evropski okvir zaštite djece i promovisanja njihove socijalne uključenosti i ravnopravnosti.

¹¹ Vlada Crne Gore, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2025. do 2028. godine s Akcionim planom za 2025. godinu, decembar 2024. godine, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/bb77fe25-5ffd-43a2-9313-738e0e0b725e>

Implementacija strategije donijela je vidljive promjene u zemljama članicama EU. Mnoge države su unaprijedile svoje zakone i politike u cilju zaštite djece od nasilja i eksploatacije, kao i poboljšanja sistema podrške za djecu iz ugroženih kategorija. Na primjer, u pojedinim državama je došlo do povećanja ulaganja u socijalne usluge koje omogućavaju deinstitucionalizaciju djece i njihovo smještanje u porodične ili hraniteljske domove. Takođe, poboljšana je dostupnost inkluzivnog obrazovanja i zdravstvene zaštite za djecu sa smetnjama u razvoju i iz marginalizovanih zajednica.¹²

Pored toga, strategija je poslužila kao temelj za jačanje zaštite djece u digitalnom prostoru, postavljajući smjernice za sigurnije korištenje interneta i zaštitu djece od online nasilja i eksploatacije. Takođe, mnoge zemlje su razvile mehanizme za uključivanje djece u donošenje odluka koje ih se tiču, čime se unapređuje njihovo pravo na participaciju u društvu.¹³

Kroz ovu strategiju, Evropska unija je postavila dugoročnu viziju unapređenja prava djeteta, s ciljem osiguranja jednakih šansi za svu djecu, bez obzira na njihov socijalni ili porodični status. Njena primjena u zemljama članicama EU pokazala je značajne pozitivne promjene, ali i naglasila potrebu za daljim ulaganjima kako bi se osiguralo da svako dijete u Evropi uživa svoja prava u punom kapacitetu.

Evropska garancija za djecu direktno se povezuje sa Strategijom, naročito s njenim drugim tematskim područjem – socijalnom inkluzijom, zdravljem i obrazovanjem. Inicijativa zapravo daje smjernice državama članicama EU kako bi osigurale da najranjivija djeca imaju pristup osnovnim uslugama kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, dječija njega, adekvatno stanovanje i kvalitetna ishrana. Kroz ovu garanciju, djeca iz siromašnih i socijalno ugroženih porodica, uključujući djecu bez roditeljskog staranja, dobijaju podršku u ostvarivanju svojih osnovnih prava i šansi za ravnopravan život.

S obzirom na izazove s kojima se suočavaju mladi ljudi, EU je od 2013. godine implementirala **Garanciju za mlade**, sveobuhvatan inkluzivni program koji omogućava mladima efikasniji prelaz iz obrazovanja na tržište rada. Garancija za mlade obavezuje vlade da obezbede kvalitetne ponude zapošljavanja, nastavka obrazovanja, stručnih praksi ili obuka za mlade osobe u dobi od 15 do 29 godina. **Kroz ovu inicijativu, mladi ljudi imaju bolje šanse za zapošljavanje i integraciju u društvo, što je posebno značajno za one koji dolaze iz marginalizovanih zajednica.**

U tom kontekstu, Crna Gora je u julu 2021. godine usvojila **Deklaraciju o zapošljavanju mladih u okviru Zapadnog Balkana**, koja osigurava održivu integraciju mladih u tržište rada. Ova deklaracija potvrđuje opredjeljenje Crne Gore da postepeno uvede i implementira Garanciju za mlade, čime se pružaju prilike mladima za bolji start u životu, uključujući djecu bez roditeljskog

¹² Evropska komisija, Strategija EU-a o pravima djeteta i europsko jamstvo za djecu, dostupno na: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_hr

¹³ Evropska unija, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS EU strategy on the rights of the child, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021DC0142>

staranja i djecu koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica.¹⁴ Potpisivanjem Deklaracije, Crna Gora i ostale zemlje Zapadnog Balkana obavezale su se da će raditi na postepenoj implementaciji **Garancije za mlade**.

Garancija za mlade je konkretan program koji već postoji u EU i obavezuje države članice da osiguraju da mladi (15-29 godina) dobiju kvalitetnu ponudu za posao, nastavak obrazovanja, praksu ili stručno osposobljavanje u roku od četiri mjeseca nakon što postanu nezaposleni ili završe obrazovanje.

Garancija predstavlja inovativan pristup u rješavanju problema nezaposlenosti mladih. Prvi put je u zemljama EU uvedena 2013. godine, kada je Savjet Evropske unije donio **Preporuku o uspostavljanju Garancije za mlade (2013/C 120/01)**.

Preporuka Savjeta o uspostavljanju Garancije za mlade je pozvala sve države članice da se pobrinu da svi mladi do 25 godina dobiju kvalitetnu ponudu za zaposlenje, nastavak obrazovanja, pripravništvo i praksu u periodu od četiri mjeseca od početka nezaposlenosti ili napuštanja formalnog obrazovanja.

Uslijed pandemije bolesti covid 19, stopa nezaposlenosti mladih u Evropskoj uniji se povećala, a mladi, koji su već bili u neizvjesnoj situaciji na tržištu rada ili su se suočili sa preprekama u pristupu radu, imali su ili će imati poteškoća pri pronalasku prvog zaposlenja. Imajući u vidu da bi se mladi mogli suočiti sa višestrukim poteškoćama na tržištu rada, a imajući u vidu da se nalaze u prelaznom periodu života, i raspolažu sa ograničenim radnim iskustvom ili uopšte nemaju radnog iskustva, kao i da se susrijeću sa drugim preprekama za ulazak na tržište rada, Savjet Evropske unije donio je **novu Preporuku o lakšem prelasku u svijet rada – jačanje Garancije za mlade (2020/C 372/01)**.

Ovako ojačana Garancija za mlade proširuje obuhvat mladih, kako bi se uključili i mladi od 25 - 29 godina uzimajući u obzir i to da prelasci iz obrazovanja na posao i održivo uključivanje na tržište rada traje duže zbog promjenljive prirode rada, promjenljivih perioda provedenih u obrazovnom sistemu i vještina za kojima postoji potražnja. Garancija za mlade se usklađuje i sa mjerama i programima država članica koji se odnose na mlade, a uopšteno je dostupna mladima od 15 - 29 godina života. Dodatna podrška za mjere u okviru Garancije za mlade mogu se finansirati sredstvima Evropske unije.

Generalno pojačana Garancija za mlade treba da osigura da svi mladi, u roku od četiri mjeseca od kad su postali nezaposleni ili napustili formalno obrazovanje, dobiju:

- Kvalitetnu ponudu za zaposlenje
- Nastavak obrazovanja
- Pripravništvo ili praksu.

¹⁴ Vlada Crne Gore, Intenzivira se rad na Garanciji za mlade na Zapadnom Balkanu, dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/intenzivira-se-rad-na-garanciji-za-mlade-na-zapadnom-balkanu>

Crna Gora je u julu 2024. godine donijela **Plan implementacije Garancije za mlade 2024-2026**. Ovaj dokument predstavlja prvi Plan za implementaciju Garancije za mlade i obuhvata reforme i inicijative koje će Crna Gora sprovoditi u narednom periodu u cilju uspostavljanja njegove pune implementacije nakon predviđenih pilot faza. Obuhvata period 2024 - 2026. sa mogućnošću revizije tokom ovog perioda, kako bi se predložene reforme i inicijative usklađivale sa trenutnim položajem mladih na tržištu rada i smjernicama prateći EU okvir politika zapošljavanja.¹⁵

Sve ove inicijative zajedno čine osnovu za stvaranje pravednijeg društva u kojem djeca, uključujući djecu bez roditeljskog staranja i djecu koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica, imaju jednake šanse za obrazovanje, zdravlje i socijalnu integraciju.

3.5. Evropska Garancija za Djecu: Preporuka Savjeta (EU) 2021/1004 od 14. juna 2021.

Preporuka Savjeta (EU) 2021/1004 od 14. juna 2021. o uspostavljanju Evropske garancije za djecu¹⁶ predstavlja vodeću inicijativu Evropske unije usmjerenu na borbu protiv dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti kako bi se osigurala dostupnost osnovnih usluga za svu djecu, a naročito za djecu iz ugroženih društvenih grupa. Cilj ove preporuke jeste da se svim mališanima pruže jednake šanse za zdrav razvoj, obrazovanje i budući ekonomski prosperitet, bez obzira na njihovu socijalnu i ekonomsku situaciju

Preporuke Evropske komisije usvojene u aprilu 2024. godine imaju značajan uticaj na razvoj i jačanje sistema zaštite djece, s posebnim naglaskom na djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica. Ove preporuke fokusiraju se na razvoj integrisanih sistema zaštite djece, koji će biti usmjereni na zaštitu djece od svih oblika nasilja i eksploatacije, u skladu sa najboljim interesima djeteta. **Ključni cilj je stvoriti uslove u kojima djeca mogu odrastati u sigurnom, podržavajućem okruženju koje poštuje njihova prava i omogućava im puni razvoj.**

Jedan od najvažnijih aspekata preporuka je **naglasak na deinstitutionalizaciji, što znači smanjenje broja djece koja su smještena u institucije, i prelazak na oblike brige koji su zasnovani na zajednici i porodici**. Djeca bez roditeljskog staranja i djeca iz socijalno ugroženih porodica često su izložena većem riziku od institucionalizacije, što može negativno uticati na njihov emocionalni, socijalni i mentalni razvoj. Preporuke Evropske komisije pozivaju na ulaganje u kvalitetne usluge koje omogućavaju djeci da ostanu u svojim zajednicama i porodicama, čime se smanjuje njihov rizik od odvajanja i institucionalne brige.

Podsticanje razvoja usluga koje nisu institucionalne, poput hraniteljstva i drugih oblika porodične brige, kao i razvoj strategija za reintegraciju djece u biološke porodice, ključni su za

¹⁵ Plan implementacije Garancije za mlade 2024-2026, dostupno na: <file:///C:/Users/jmv36/Desktop/Ana%20A/ESLJP/Briga%20o%20djeci%20i%20mladima/predlog-plana-implementacije-programa-garancija-za-mlade-2024-2026.pdf>

¹⁶ Evropska unija, Preporuka Savjeta EU 2021/1004 od 14. juna 2021. godine, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021H1004#PP2Contents>

osiguranje boljih uslova za djecu. Ovo uključuje i podršku tokom tranzicije iz institucionalne njege u zajednicu, čime se djeci pomaže da se adaptiraju i ponovo uspostave veze s porodicom i zajednicom. Pristup koncipiran na naveden način ne samo da doprinosi većoj stabilnosti i sigurnosti djece, već i njihovom emocionalnom i socijalnom razvoju, jer omogućava djeci da rastu u porodičnom okruženju koje je stabilno i podržavajuće.

Investicije u kvalitetne, zajedničke i porodične usluge, kao i razvoj sistema hraniteljstva i drugih podržavajućih sistema, od suštinskog su značaja za budućnost djece bez roditeljskog staranja i djece koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica.

Evropska unija prepoznaje da je siromaštvo djece i socijalna isključenost duboko ukorijenjen problem koji može imati dugoročne posljedice na razvoj djece, njihovu sposobnost da se obrazuju, steknu radne vještine i kasnije ostvare ekonomsku nezavisnost. Stoga su kroz ovu preporuku definisane prioritetne grupe djece koje su u povećanom riziku, uključujući djecu bez roditeljskog staranja, djecu iz siromašnih porodica, djecu sa invaliditetom, djecu iz marginalizovanih zajednica poput romske populacije, beskućnike i djecu koja žive u neadekvatnim stambenim uslovima

Kako bi se riješili ovi problemi, preporukom se od država članica zahtijeva da obezbijede **besplatan i efikasan pristup osnovnim uslugama** koji će omogućiti bolji životni standard i dugoročnu društvenu integraciju za svu djecu, pri čemu se posebna pažnja posvećuje onima koji dolaze iz socijalno ugroženih sredina.

Preporuke državama članicama EU odnosi se prvenstveno na obezbjeđivanje besplatnog i kvalitetnog pristupa predškolskog obrazovanja i brige o djeci budući da svako dijete, bez obzira na materijalni status roditelja, treba da ima mogućnost pohađanja vrtića i programa ranog obrazovanja koji će mu omogućiti bolji intelektualni i socijalni razvoj. Osim navedenog, države treba da obezbijede besplatne udžbenike, digitalne uređaje, internet pristup, školske ekskurzije i vannastavne aktivnosti kako bi se izbjegla diskriminacija i osiguralo jednako obrazovno iskustvo za svu djecu.

Preporuke uključuju i pitanja zdravstvene zaštite, što znači da država treba da obezbijedi da svako dijete ima pristup preventivnim i kurativnim zdravstvenim uslugama, uključujući besplatne vakcinacije, redovne preglede, stomatološke usluge i mentalno zdravlje, uz posebne mjere podrške za djecu sa invaliditetom i hroničnim bolestima

Preporučuje se obezbjeđivanje besplatnih obroka u školama, naročito za djecu iz ugroženih porodica, kako bi se spriječila pothranjenost i omogućio pravilan razvoj, uz poboljšavanje stambenih uslova ugroženih porodica, i osiguravanje pristupa socijalnom stanovanju, uz sprovođenje mjera koje će spriječiti beskućništvo djece.

Svaka država članica EU mora razviti **Nacionalni akcioni plan (NAP) za sprovođenje Evropske garancije za djecu za period od 2021. do 2030. godine**. U ovim planovima se preciziraju konkretne mjere, rokovi i finansijska sredstva koja će biti usmjerena na podršku ugroženoj djeci, dok će za nadzor sprovođenja biti zadužen nacionalni koordinator za Garanciju za djecu

koji će redovno izvještavati Evropsku komisiju o napretku.

Kako bi se omogućila efikasna implementacija ove inicijative, Evropska unija pruža finansijsku podršku kroz više programa, uključujući **Evropski socijalni fond Plus (ESF+), Instrument za oporavak i otpornost (RRF) i InvestEU**. Ovi fondovi pomažu u finansiranju projekata usmjerenih na smanjenje siromaštva djece, podršku alternativnim oblicima brige o djeci i deinstitucionalizaciju, čime se podstiče prelazak sa institucionalne na porodičnu i zajedničku brigu.

Evropska garancija za djecu je usko povezana sa EU strategijom o pravima djeteta (2021–2024), koja postavlja široki okvir za zaštitu dječjih prava u EU. Cilj obje inicijative je da se prekine začarani krug siromaštva, omogući da svako dijete raste u sigurnom i podsticajnom okruženju i osigura da djeca iz ugroženih grupa ne budu izostavljena iz društvenih tokova.

Navedene preporuke Evropske komisije predstavljaju važan korak ka unapređenju zaštite djece na evropskom nivou i omogućavaju im priliku da odrastaju u okruženju koje podržava njihov zdrav razvoj, omogućavajući im ravnopravan pristup obrazovanju, zdravstvu i socijalnim uslugama.

Iako Crna Gora nije članica Evropske unije i samim tim nije formalno obavezna da sprovodi njene preporuke, ona aktivno radi na usklađivanju svog zakonodavstva i politika sa evropskim standardima u okviru procesa pristupanja EU. U tom kontekstu, Vlada Crne Gore je usvojila **Strategiju deinstitucionalizacije za period 2025–2028. godine sa Akcionim planom za 2025. godinu**. Ovaj strateški dokument ima za cilj unapređenje sistema socijalne i dječje zaštite kroz prelazak sa institucionalne njege na brigu u zajednici, čime se direktno implementiraju principi preporuke EU iz 2013. godine.¹⁷

Usvajanjem ove strategije, Crna Gora pokazuje posvećenost unapređenju sistema socijalne zaštite i pružanju boljih uslova za djecu bez roditeljskog staranja i djecu iz socijalno ugroženih porodica, u skladu sa evropskim standardima i preporukama.

¹⁷ Vlada Crne Gore, Strategija deinstitucionalizacije za period 2025–2028. godine sa Akcionim planom za 2025. godinu, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/ffbe6051-935c-4686-83c6-14c11765f142>

4. PROGRAMI SOCIJALNE I EKONOMSKE ZAŠTITE DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA I DJECE KOJA DOLAZE IZ SOCIJALNO UGROŽENIH PORODICA U EU

Zemlje EU su u velikoj mjeri promijenile pristup zaštiti djece bez roditeljskog staranja, naglašavajući deinstitutionalizaciju i jačanje sistema socijalnih usluga. Programi kao što su udomiteljstvo u Švedskoj i Danskoj omogućavaju djeci da rastu u porodičnim uslovima, što smanjuje emocionalne i socijalne traume povezane s institucionalnim smještajem.

Pored toga, Francuska i Holandija implementiraju programe "pripravništva i obuke", koji pomažu djeci da se pripreme za tržište rada i odrasli život. Takvi programi obuhvataju obrazovanje, stručno osposobljavanje i mentorstvo, kako bi se djeca pripremila za samostalan život.

Međutim, dok su djeca bolje zaštićena i integrisana, još uvijek postoje izazovi vezani za ekonomsku nezavisnost. U mnogim zemljama EU, mladi ljudi koji su odrasli u sistemu socijalne zaštite često imaju poteškoća u pronalaženju stalnog posla i ostvarivanju finansijske stabilnosti. To je posebno izazovno za djecu koja su odrasla u institucijama i ne uspijevaju ostvariti snažnu podršku kroz porodične mreže.

Za jaču integraciju u društvo, u zemljama poput Danske, Holandija i Norveške, postavljeni su ciljevi da se djeca iz sistema socijalne zaštite integrišu u redovno obrazovanje, gdje se pružaju dodatni resursi i psihološka podrška. Takođe, uvođenje obaveznih mentorskih programa pokazalo se korisnim za djecu koja izlaze iz sistema, jer im pomaže da razviju životne vještine, profesionalne kapacitete i snažniju socijalnu mrežu.

Iako su implementirani brojni pozitivni programi i inicijative, ekonomska stabilnost i samostalnost mladih ljudi koji su odrasli bez roditeljskog staranja još uvijek predstavlja izazov u mnogim evropskim zemljama. I dalje je potrebna kontinuirana podrška kroz obrazovne inicijative, pripravništva i obuke za zapošljavanje, kako bi se osigurala dugoročna ekonomska nezavisnost i smanjila mogućnost socijalne isključenosti.

Ovo je detaljan pregled inicijativa i programa Evropske unije usmjerenih na zaštitu djece bez roditeljskog staranja i djece iz socijalno ugroženih sredina, sa posebnim fokusom na deinstitutionalizaciju, socijalnu inkluziju i ekonomsku nezavisnost nakon napuštanja sistema alternativne brige.

EU podržava djecu iz alternativne brige i socijalno ugroženih sredina kroz različite politike i finansijske mehanizme. U nastavku ukazujemo na najačajnije programe koji imaju za cilj pružanje ekonomske zaštite djece koja bez roditeljskog staranja ili dolaze iz socijalno ugroženih porodica.

Evropska dječja garancija (2021–danas)

Evropska dječja garancija, usvojena 2021. godine, predstavlja ključnu inicijativu Evropske unije usmjerenu na zaštitu i podršku djeci izloženoj siromaštvu, socijalnoj isključenosti i drugim oblicima ugroženosti. Poseban naglasak stavljen je na djecu bez roditeljskog staranja kako bi im se osigurala osnovna prava i omogućili uslovi za dugoročnu ekonomsku nezavisnost. Cilj ove inicijative je da im obezbijedi pristup kvalitetnom obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, adekvatnom stanovanju i ishrani, čime se stvaraju preduslovi za njihov uspješan prelazak u samostalan život.

Programi predviđeni Evropskom dječjom garancijom omogućavaju inkluzivno obrazovanje i podršku pri prelasku iz jednog nivoa školovanja u drugi, što je od suštinskog značaja za njihovu buduću integraciju na tržište rada. Posebna pažnja posvećena je zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, jer su djeca u alternativnoj brizi često izložena većem riziku od zdravstvenih problema, uključujući i mentalno zdravlje, zbog čega im se omogućava pristup redovnim zdravstvenim pregledima, psihološkoj podršci i rehabilitacionim programima.

Takođe, inicijativa se fokusira na poboljšanje uslova stanovanja kroz podršku deinstitutionalizaciji i prelasku na modele hraniteljstva i starateljstva, čime se djeci pruža stabilnije i podsticajnije okruženje. Jedan od najvećih izazova za mlade koji napuštaju sistem alternativne brige jeste ekonomska nesigurnost i nedostatak podrške u procesu osamostaljivanja.

Evropska dječja garancija u tom kontekstu sarađuje sa drugim evropskim inicijativama kako bi im olakšala pristup tržištu rada kroz programe stručnog osposobljavanja, mentorstva i podrške zapošljavanju, koristeći sredstva iz Evropskog socijalnog fonda Plus i Inicijative za zapošljavanje mladih. Pored toga, mladi imaju priliku da učestvuju u Erasmus+ programima koji im omogućavaju međunarodnu mobilnost i profesionalno usavršavanje, čime se povećavaju njihove šanse za zaposlenje.

S obzirom na to da je stambena sigurnost jedan od ključnih faktora za samostalan život, Evropska dječja garancija kroz različite fondove pruža finansijsku pomoć za socijalno stanovanje i podršku u osiguravanju stabilnog životnog prostora. Ova inicijativa igra ključnu ulogu u zaštiti djece bez roditeljskog staranja, ne samo kroz obezbjeđivanje osnovnih uslova za život već i kroz pružanje konkretnih alata za njihovu dugoročnu ekonomsku nezavisnost. Kroz povezivanje sa ostalim evropskim strategijama i fondovima, Evropska dječja garancija postavlja temelje za inkluzivne i održive prilike za jednu od najranjivijih grupa u društvu, omogućavajući im dostojanstven i samostalan život.

Evropski socijalni fond Plus (ESF+)

Ovaj fond obezbjeđuje finansijska sredstva za socijalnu inkluziju i programe zapošljavanja, uključujući podršku mladima koji napuštaju institucije kako bi se lakše integrisali u društvo i tržište rada.

ESF+ takođe finansira projekte usmjerene na podršku djeci u ranom uzrastu, poboljšanje sistema hraniteljstva, kao i profesionalno usavršavanje timova koji rade sa djecom bez roditeljskog

staranja. On dopunjuje „Mini priručnik: Korišćenje Evropskog socijalnog fonda za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti dece“ koji je takođe proizvela Zajednica prakse ESF-a za socijalno uključivanje. Dok mini-priručnik pruža sveobuhvatnu kontrolnu listu za korišćenje u procesu planiranja ESF+ projekata.

ESF se dugo smatrao fondom za tržište rada. Međutim, promjena u prošlim propisima ESF-a proširila je upotrebu ESF-a za projekte socijalnog uključivanja gdje ishodi tržišta rada nisu primarni cilj. Ipak, uprkos ovoj promjeni, razmene u Zajednici praksi su istakle da aktivni projekti tržišta rada predstavljaju većinu projekata koji se finansiraju preko ESF-a. Na primjer, kao dio prezentacije prakse svojih članova, COFACE Families Europe¹⁸ je istakao rasprostranjenost aktivnih pristupa tržištu rada i projekata koji imaju za cilj poboljšanje ravnoteže između poslovnog i privatnog života za roditelje. Ovo je ilustrovano u projektima koje finansira ESF, kao što su „Češki vrtić za decu zaposlenih u Opštoj univerzitetskoj bolnici“¹⁹, šema vaučera za usluge za pomirenje između posla i porodičnog života u Italiji²⁰ koja je imala za cilj da smanji troškove nege da bi se roditelji podstakli da se vrate na posao, i projekat u Irskoj koji je razvio alat za podršku porodiljama na posao nakon povratka porodilja na posao²¹. Projekti kao što su projekat „Cijela porodica“ u Švedskoj i „Creative Child Centres“ u Grčkoj takođe su imali snažan aktivan pristup tržištu rada. Korišćenje ESF-a za podršku inkluzivnim tržištima rada je centralno za misiju ESF-a i od suštinskog je značaja za rješavanje ključnog aspekta socijalne uključenosti. Međutim, ovaj fokus može dovesti do isključenja onih roditelja koji su najudaljeniji od tržišta rada i njihove dece. Pored toga, fokus aktivnog tržišta rada teži da meri uspeh u smislu integracije tržišta rada i manje je verovatno da će naglasiti holistički pristup koji se bavi siromaštvom i isključenošću dece.

Iz navedenog razloga ESF je otpočeo sa finansiranjem projekata koji su isključivo usmjereni na podršku djeci u ranom uzrastu. U prezentaciji poljskog Ministarstva razvojnih fondova i regionalne politike prikazano je kako su regionalni ESF programi finansirali brigu o deci do tri godine i razvoj usluga u vrtićima i hraniteljstvu. Dalje, prezentacija portugalskih članova Zajednice prakse socijalnog uključivanja istakla je upotrebu ESF-a za konsolidaciju nacionalnog sistema za ranu intervenciju u djetinjstvu usavršavanjem lokalnih timova i profesionalaca. Takvi stručnjaci uključuju medicinsko osoblje, psihologe, terapeute i socijalne radnike koji odgovaraju na različite potrebe djece i njihovih porodica ili hranitelja. Pored toga, Ministarstvo za rad, socijalna pitanja i porodicu Republike Slovačke je u svojoj prezentaciji pokazalo kako je program ljudskih resursa u okviru ESF-a pružio podršku transformaciji i deinstitutionalizaciji brige o djeci. Pored teme dječijeg siromaštva, Zajednica prakse za socijalno uključivanje je takođe podijelila prakse o korišćenju ESF-a za rješavanje beskućništva i deinstitutionalizacije

18 COFACE Families Europe je mreža koja promoviše dobrobit, zdravlje i bezbednost porodica i njihovih članova u društvu koje se menja, dostupno na: <https://coface-eu.org/>

19 Project "Kindergarten for children of staff in the General University Hospital in Prague", dostupno na: <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=46&langId=en&projectId=1165>

20 "Service vouchers for reconciliation between work and family", dostupno na: <https://fse.provincia.tn.it/Opportunitaper-le-persone/Buoni-di-servizio-per-la-conciliazione-tra-lavoro-e-famiglia>

21 "Maternity and parenting toolkit", dostupno na: <https://www.ibec.ie/employer-hub/hr-managementguide/leave/maternity-leave/implementation-guidelines/ibec-parenting-toolkit>

(tj. prelazak sa institucionalne na brigu u zajednici). Aspekti projekata Housing First²², donjeli su značajne koristi deci u porodicama koje su dobile podršku Housing First. Isto tako, kao dio prelaska na brigu u zajednici, djeca koja su institucionalizovana, uključujući djecu sa smetnjama u razvoju, imala su koristi od ovog aspekta podrške ESF-a.

U **Švedska** u gradu Malme, je realizovan projekat **Cijela porodica (Hela Familjen)**, uz podršku ESF-a u periodu od oktobra 2016. do februara 2019. Projekat je obezbijedio intenzivnu podršku socijalnog rada za porodice sa dkecom i djecom koja su najmanje primala podršku od tržišta rada. Pristup Cijeje porodice podrazumijeva rad sa svakim pojedincem u porodici, identifikujući njihove potrebe u nekoliko oblasti života. Stoga se identifikuju potrebe ljudi koji su možda ranije bili zanemareni, te se njihove potrebe usklađuju sa odgovarajućim intervencijama. Projekat radi u okviru dvostrukog cilja prevencije siromaštva i isključenosti djece i povećanja učešća roditelja na tržištu rada.

Ključni stub ovog pristupa uključivao je pružanje intervencija u ranom djetinjstvu i podršku roditeljima da pristupe zaposlenju. Odjeljenje za individualne i porodične usluge grada Malmea, u saradnji sa Odjeljenjem za tržište rada, reagovalo je osnivanjem projekta **Cijeli grad 2.0**, koji su vodili odjeljenja za socijalne usluge u pet gradskih okruga. Projekat je imao za cilj da djeci, mladima i odraslima pruži uslove za samostalan život sa jačom vezanošću za društvo.

U **Mađarskoj** je aktuelizovan program **Hungarian Sure Start Children's House (Dječije kuće/Centri „Siguran početak“)**. Godine 2003. Dječije kuće „Siguran početak“ su adaptirane po britanskom modelu i testirane u šest naselja koja su iskusila deprivaciju. Namjera je bila da se djeci i njihovim roditeljima koji žive u siromaštvu i isključenosti i koji žive u ugroženim mjestima obezbijedi pristup brizi u ranom djetinjstvu i obrazovanju i socijalnim uslugama. Od 2013. godine centri „Siguran početak“ su uključeni u mađarsko zakonodavstvo o zaštiti djece i danas postoji preko 180 centara „Siguran početak“ i više od 2.500 djece ih redovno koristi sa svojim roditeljima ili samostalno.

Dječje kuće „Sigurni početak“ osnovane su u naseljima koja su označena kao visoko ugrožena (8. okrug Budimpešte), pružajući podršku za razvoj ranog djetinjstva i dobrobit djece. Program je bio usmjeren na socijalnu inkluziju kako socijalno ugrožene djece mlađe od tri godine tako i njihovih roditelja pružanjem preventivnih usluga. Usluge podržavaju zdrav razvoj djece, nadoknađujući zaostajanje u razvoju i jačanje roditeljskih kompetencija. Od samog početka, centri su se fokusirali na angažovanje roditelja da razviju svoje roditeljske vještine i da unaprijede svoje učešće u svojim zajednicama, uključujući podršku pri zapošljavanju.

Dječje kuće „Siguran početak“ obrazuju lokalne samouprave, organizacije civilnog društva ili crkvene organizacije. Postoji velika autonomija u uslugama koje se pružaju, prilagođavajući se lokalnoj situaciji. Usluge koje se pružaju uključuju programe ranog razvoja u djetinjstvu, sesije igranja roditelja i djece, gimnastiku, slikanje, razvoj jezičkih vještina, zdravstvene preglede i neformalne roditeljske forume kako bi ih povezali sa lokalnim pružaocima usluga. Centri

22 Evropska unija, "Housing first", dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c05db40-4c16-11ec-91ac-01aa75ed71a1/language-en>

obezbeđuju i obroke za djecu i roditelje koji pohađaju. **Godine 2012. Dečje kuće „Sigurni početak“ su integrisane u nacionalni sistem za usluge zaštite djece, a finansiranje obezbjeđuje vlada.**

Ovakav pristup rješavanju problema, koji se ogleda u obrazovanju centara po mjestima u mikro regionima sa prepoznatim visokim nivoima ugroženosti djece od siromaštva, pokazao se kao izuzetno koristan, te je zaslužan za smanjenje stope siromaštva među djecom i mladima u Mađarskoj.

Inicijativa za zapošljavanje mladih (YEI)

Ova inicijativa pruža podršku mladima koji nisu zaposleni, nisu u sistemu obrazovanja ili stručnog osposobljavanja, omogućavajući im pristup programima obuke, stručnog usavršavanja i prvih radnih iskustava. Na taj način se povećavaju njihove šanse za stabilno zaposlenje i dugoročnu ekonomsku samostalnost.

Mladi iz socijalno ugroženih sredina često se suočavaju sa nizom prepreka prilikom ulaska na tržište rada, uključujući nedostatak formalnog obrazovanja, ograničen pristup resursima i profesionalnim mrežama, kao i stigmatizaciju. YEI pruža ciljane mjere podrške koje uključuju mentorstvo, individualno savjetovanje i povezivanje sa poslodavcima, čime se mladima omogućava ne samo zapošljavanje već i sticanje ključnih vještina potrebnih za dugoročni profesionalni razvoj. Posebna pažnja posvećena je programima stručnog osposobljavanja i stažiranja, jer oni omogućavaju mladima da steknu praktično iskustvo i razviju vještine koje su relevantne za tržište rada.

Za mlade koji napuštaju institucije za nezbrinutu djecu, YEI nudi specijalizovane programe koji uključuju finansijsku podršku za obuke i prekvalifikaciju, kao i pomoć pri pronalaženju prvog zaposlenja. Kroz povezivanje sa **Evropskim socijalnim fondom**, ova inicijativa omogućava i subvencionisano zapošljavanje, čime se podstiču poslodavci da angažuju mlade iz ranjivih grupa, smanjujući rizik od dugotrajne nezaposlenosti. Pored toga, kroz različite oblike podrške, kao što su bespovratna sredstva za pokretanje sopstvenog biznisa i programi socijalnog preduzetništva, mladima se daje prilika da sami kreiraju svoju ekonomsku budućnost i postanu finansijski nezavisni.

Osim samog zapošljavanja, YEI se fokusira i na dugoročnu integraciju mladih u društvo kroz razvoj mekih vještina, uključujući komunikaciju, pregovaranje i donošenje odluka, koje su ključne za napredovanje u karijeri. Programi mobilnosti omogućavaju im da steknu međunarodno iskustvo i prošire profesionalne mogućnosti. Sve ove mjere doprinose jačanju samopouzdanja mladih, njihovoj ekonomskoj stabilnosti i smanjenju rizika od socijalne isključenosti. Kroz holistički pristup, YEI ne samo da pomaže mladima iz ugroženih grupa da pronađu posao, već im omogućava održivu ekonomsku samostalnost i bolju budućnost.

Francuska je, kao i mnoge druge zemlje, suočena sa izazovima vezanim za nezaposlenost mladih, naročito u određenim regionima gdje je stopa nezaposlenosti mladih znatno veća od nacionalnog prosjeka. Inicijativa za zapošljavanje mladih značajno je doprinjela smanjenju nezaposlenosti u Francuskoj, naročito u regionima kao što su **Île-de-France, Provence-Alpes-Côte d'Azur i Korsika**, koji su imali najveće stope nezaposlenosti mladih.

Prema izvještajima, nezaposlenost mladih je smanjena sa **24,2%** u 2015. godini na **19,7%** do 2019. godine u regionima koji su koristili sredstva iz YEI programa.²³ Pored toga, YEI je omogućio proširenje programa obuke i obrazovanja, naročito u oblasti strukovnog obrazovanja i pripravništava, čime su mladi ljudi dobili priliku da steknu nove vještine i iskustva koja su bila ključna za njihovu integraciju na tržište rada. Inicijativa je takođe doprinjela povećanju broja mladih ljudi koji su učestvovali u programima obuke i pripravništava, čime je povećana njihova zapošljivost.

Inicijativa za zapošljavanje mladih u Francuskoj bila je i u velikoj mjeri usmerena na promovisanje socijalne inkluzije, naročito mladih ljudi sa slabijim socijalnim i ekonomskim statusom, uključujući mlade iz ruralnih područja i imigrantske zajednice. Kroz korišćenje sredstava iz YEI programa, francuska vlada je mogla da proširi svoj **Program garantovanog zapošljavanja mladih**, koji garantuje da svi mladi ljudi dobiju ponudu za zapošljavanje, nastavak obrazovanja, pripravništvo ili stažiranje u roku od četiri meseca od završetka formalnog obrazovanja. Takođe, YEI je imao pozitivan ekonomski uticaj na lokalne zajednice, jer su inicijative za zapošljavanje mladih doprinjele revitalizaciji ekonomije, posebno u regionima sa visokim stepenom nezaposlenosti.

S druge strane, **Španija**, koja je imala jednu od najviših stopa nezaposlenosti mladih u Evropi, naročito nakon finansijske krize, takođe je postigla značajan napredak kroz korišćenje Inicijative za zapošljavanje mladih. Španija je tokom poslednjih nekoliko godina bilježila stalno smanjenje stope nezaposlenosti mladih, koja je pala sa gotovo **50%** tokom ekonomske krize na **33,3%** do 2019. godine, uz značajnu pomoć YEI programa. Posebno su profitirali regioni poput **Andaluzije, Ekstremadure i Kastilje i Leona**, gde su stope nezaposlenosti bile posebno visoke.²⁴ Kroz YEI, Španija je uspjela da proširi obuke i pripravništva, sa posebnim akcentom na sektore poput turizma, poljoprivrede i tehnologije, koji su ključni za špansku ekonomiju. Takođe, značajan dio sredstava je uloženo u podršku mladima koji žele da pokrenu sopstvene biznise, čime je promovisano preduzetništvo među mladima, što je važan faktor u zemlji u kojoj mala i srednja preduzeća čine okosnicu ekonomije.

Španija je kroz YEI takođe sprovela mjere za socijalnu inkluziju, usmjerene ka mladima iz marginalizovanih zajednica i ruralnih oblasti, kao i mladima koji su bili van obrazovnog sistema i tržišta rada (NEET). Inicijative su uključivale različite programe za reintegraciju mladih u obrazovni sistem i na tržište rada, a španska vlada je obezbijedila i socijalnu zaštitu za one koji su u najvećem riziku od socijalne isključenosti. Takođe, pozitivan ekonomski uticaj bio je prisutan, jer je angažovanje mladih na tržištu rada doprinosilo oporavku lokalnih ekonomija,

²³ Evropska komisija, "Annual Report on Youth Employment Initiative."

²⁴ Ibid.

iako su se i dalje zadržavali izazovi vezani za kvalitet radnih mjesta, s obzirom na to da veliki broj mladih dobija privremene ili nesigurne ugovore.

Uprkos pozitivnim rezultatima u obje zemlje, izazovi su i dalje prisutni. I u Francuskoj i u Španiji i dalje postoji visoka stopa **dugotrajne nezaposlenosti** među mladima, a mnogi mladi ljudi koji nađu posao često rade pod uslovima koji nisu stabilni i dugoročni. Takođe, u oba slučaja, postoji potreba za boljim usklađivanjem obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, naročito u sektoru digitalnih i tehnoloških veština koje postaju sve važnije za budući razvoj oba tržišta rada.

EU fondovi za socijalnu inkluziju (ERDF, InvestEU)

EU fondovi za socijalnu inkluziju, kao što su ERDF (Evropski fond za regionalni razvoj) i InvestEU, su o izuzetne važnosti kada je u pitanju podrška programima koji pomažu prelazak pojedinaca iz institucionalne brige u samostalan život.

Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF) i InvestEU pružaju značajnu podršku u stvaranju prilika za djecu bez roditeljskog staranja, naročito u kontekstu zapošljavanja i socijalne inkluzije. ERDF, kao ključni instrument Evropske unije za smanjenje regionalnih razlika i podršku održivom razvoju, omogućava finansiranje projekata koji poboljšavaju pristup obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti za najugroženije grupe, uključujući djecu koja su odrasla u institucijama. Kroz sredstva ERDF-a, podržavaju se inicijative koje omogućavaju prelazak iz institucionalnog života u zajednicu, pružajući mladima šanse za profesionalnu obuku i razvijanje veština koje su im potrebne za zapošljavanje. Takođe, kroz ove projekte često se podržavaju usluge savetovanja i podrške za zapošljavanje, čime se olakšava njihova integracija na tržište rada.

U **Španiji** su sredstva ERDF-a korišćena za projekte koji omogućavaju poboljšanje pristupa obrazovanju i obuci, čime se doprinosi povećanju zapošljivosti i smanjenju socijalne isključenosti. Na primjer, jedan od projekata koji je finansiran iz ovog fonda obuhvata **izgradnju i renoviranje centara za obuku i profesionalni razvoj u siromašnijim i ruralnim regionima**, gdje mladi ljudi bez roditeljskog staranja imaju priliku da steknu vještine i znanja koja su im potrebna za zapošljavanje. Takođe, kroz ERDF, u Španiji su podržane inicijative koje omogućavaju mladima da steknu iskustvo kroz obuke na radnim mjestima i stažiranje u privatnom sektoru, čime se povećavaju njihove šanse za zapošljavanje.

Slično tome, u drugim zemljama poput **Italije**, ERDF je korišten za podršku projektima koji se odnose na socijalnu inkluziju i profesionalnu obuku mladih iz ranjivih grupa, kao što su djeca bez roditeljskog staranja. Ovi projekti uključuju **stvaranje specijalizovanih obuka i programa zapošljavanja koji omogućavaju ovim mladim ljudima da steknu potrebne veštine za integraciju na tržište rada**. U Italiji su sredstva ERDF-a korišćena za podršku lokalnim zajednicama u pružanju socijalnih usluga koje uključuju obuku i podršku za zapošljavanje, kao i za razvoj socijalnog stanovanja, što sve doprinosi smanjenju socijalne isključenosti i omogućava djeci koja su odrasla u institucionalnim sistemima da lakše pređu u samostalan

život. Takvi projekti su ključni za poboljšanje života mladih i omogućavanje njihove integracije u šire društvene tokove i tržište rada.

InvestEU, sa druge strane, ima cilj da unaprijedi konkurentnost EU i poveća ulaganja u ključne sektore, uključujući one koji se odnose na socijalnu inkluziju i zapošljavanje mladih. Kroz ovaj instrument, podržavaju se projekti koji fokusiraju na kreiranje mogućnosti zapošljavanja za mlade ljude iz ranjivih grupa, među kojima su i djeca bez roditeljskog staranja. InvestEU omogućava finansiranje programa koji uključuju obuke, prakse i radne mogućnosti koje pomažu mladima da razviju profesionalne vještine i steknu relevantno iskustvo, čime se povećava njihova zapošljivost. Osim toga, InvestEU podržava i socijalna preduzeća i inicijative koje stvaraju održive radne pozicije za mlade, čime doprinosi smanjenju socijalne isključenosti i omogućava bolju socijalnu integraciju. Korišćenjem ovih fondova, mladi ljudi iz sistema zaštite mogu dobiti konkretne alate za sticanje profesionalnih vještina, dok istovremeno unapređuju svoje šanse za zapošljavanje i postizanje ekonomske samostalnosti.

Dakle, ovi fondovi pružaju finansijsku podršku za različite inicijative usmjerene na jačanje socijalne inkluzije i smanjenje društvenih nejednakosti. Programi finansirani kroz ove fondove obuhvataju profesionalnu obuku, koja mladima i ranjivim grupama omogućava sticanje vještina i znanja potrebnih za konkurentnost na tržištu rada. Pored toga, fokusira se i na unaprijeđenje finansijske pismenosti, što pomaže korisnicima da steknu osnovne vještine upravljanja ličnim finansijama, što je ključno za postizanje veće ekonomske autonomije.

U kontekstu socijalnog stanovanja, ovi fondovi pružaju sredstva za razvoj programa koji omogućavaju pristup dostupnim i kvalitetnim stambenim uslovima, čime se smanjuje rizik od socijalne isključenosti, naročito za mlade ljude, osobe sa invaliditetom i druge ranjive grupe. Kroz ove inicijative, EU fondovi nastoje stvoriti održivije i ravnopravnije društvo, pružajući prilike za bolje životne uslove i integraciju u šire društvene tokove.

5. PRIMJERI ZEMALJA ČLANICA EU

Zaštita djece bez roditeljskog staranja i djece iz socijalno ugroženih porodica predstavlja jedno od centralnih pitanja socijalne politike u Evropskoj uniji. Države članice razvijaju različite programe i mjere s ciljem osiguranja adekvatne socijalne i ekonomske podrške ovoj ranjivoj populaciji, oslanjajući se na principe dječijih prava, inkluzije i jednakih mogućnosti. Iako pristupi variraju u zavisnosti od nacionalnih politika i socioekonomskih okolnosti, zajednički cilj svih država jeste stvaranje sistema podrške koji omogućava djeci sigurno odrastanje, kvalitetno obrazovanje i pristup uslugama socijalne zaštite.

U ovom odjeljku biće predstavljeni primjeri dobre prakse iz Francuske, Danske i Španije, koje primjenjuju različite modele institucionalne i vaninstitucionalne podrške, uključujući finansijsku pomoć, programe udomiteljstva, pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, kao i integracione mjere koje olakšavaju socijalnu uključenost ove djece.

5.1. Francuska

Programi za ranjive mlade ljude u Francuskoj spadaju u širu strategiju prevencije i borbe protiv siromaštva. Jedan od ključnih programa u okviru ove strategije je **Garantie jeunes** (Garancija za mlade), koji se fokusira na najugroženije mlade ljude.

Kontrakt o angažovanju mladih (Contrat d'engagement jeune)²⁵ predstavlja francuski odgovor na evropske preporuke u okviru Garancije za mlade. Ovaj program je namjenjen mladima od 16 do 25 godina (ili 29 godina ukoliko su priznati kao radnici sa invaliditetom) koji se nalaze u teškoj situaciji, nemaju posao, obuku ili školovanje (NEET) i imaju vrlo nizak prihod. Cilj programa je prevencija socijalne isključenosti i olakšavanje integracije u radnu snagu. Mladi ljudi koji učestvuju u ovom programu dobijaju intenzivnu i kolektivnu podršku, kao i profesionalnu obuku, uz finansijsku pomoć (do 520 eura) koja im pomaže u potrazi za zaposlenjem. Ova pomoć je uslovljena prisustvom mladih na programu i njihovim angažmanom. Pravo na ovu pomoć i visina mjesečnog iznosa zavise od poreske situacije mladih i njihovih prihoda prethodnog mjeseca, pri čemu se određeni prihodi mogu u cjelosti ili djelimično odbiti od iznosa pomoći, u zavisnosti od njihove prirode.²⁶

Ovaj program sprovode ministarstvo zaduženo za zapošljavanje, putem lokalnih misija ili regionalnih kancelarija Pôle Emploi²⁷. Program je zasnovan na intenzivnoj kolektivnoj podršci u trajanju od 6 do 12 mjeseci (produživo do 18 mjeseci za mlade koji su daleko od zaposlenja)

²⁵ Republika Francuska, Contrat d'engagement jeune (accompagnement pour trouver un travail), dostupno na: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F32700>

²⁶ Republika Francuska, Le Contrat d'Engagement Jeune, la solution pour vous!, dostupno na: <https://www.1jeune1solution.gouv.fr/contrat-engagement-jeune>

²⁷ Pôle emploi je francuska državna agencija za zapošljavanje, koja pruža podršku nezaposlenima u traženju posla i pomaže poslodavcima u regrutaciji radnika. Osnovana je 2008. godine spajanjem dve institucije: ANPE (Agence nationale pour l'emploi – Nacionalna agencija za zapošljavanje) i Assedic (koja je bila zadužena za isplatu naknada za nezaposlene)

sa strane lokalnih misija ili Pôle Emploi kancelarija. Mladi učesnici takođe prolaze kroz različite simulacije profesionalnih vještina i imaju individualnu pratnju tokom godine. Pored toga, svakog mjeseca primaju finansijsku pomoć koja im povećava ekonomsku nezavisnost. Prema saopštenju Ministarstva za zapošljavanje, od mart 2022. do septembra 2022. godine, ovaj program je pomogao 178.000 mladih ljudi. Od tih korisnika, 45% je bez kvalifikacija, 18% živi u prioritetnim urbanim područjima (QPV), a 13% u ruralnim oblastima za revitalizaciju (ZRR). Pored navedenog programa, nacionalna strategija za prevenciju i borbu protiv siromaštva uključivala je nekoliko drugih mjera koje su takođe usmjerene ka mladima u veoma lošoj situaciji. Potpisivanje ugovora između države i departmana obezbjeđuje da mladi između 18 i 21 godine koji su pod zaštitom socijalne službe mladih (ASE) **ne napuste ovu službu bez rješenja**. Nacionalna strategija takođe uključuje niz mjera koje su specifično usmjerene na mlade ljude u situacijama socijalne isključenosti. To uključuje poboljšanje pristupa pravima i socijalnim uslugama i uvođenje digitalne sigurne pohrane podataka kako bi svaki građanin imao sigurno skladište za svoje lične podatke. Takođe, automatizovano obnavljanje univerzalne komplementarne zdravstvene zaštite (CMU-C) za korisnike **Aktivnog prihoda od socijalne pomoći** (Revenu de solidarité active – RSA).

U okviru plana za oporavak ekonomije nakon uticaja zdravstvene krize, francuska vlada je 2020. godine pokrenula program za integraciju mladih i zapošljavanje pod nazivom **Plan 1 mladi, 1 rješenje**.²⁸ Mlade osobe, koje su bile posebno pogođene pandemijom COVID-19, bile su predmet mjera unutar **plana za oporavak Francuske** u vrijednosti od 100 milijardi eura, koji je Evropska unija finansirala sa 40 milijardi eura, uključujući 5,2 milijarde eura za različite mjere koje se odnose na mlade ljude u Francuskoj. Od ukupnih 100 milijardi eura plana, 9 milijardi eura je opredjeljeno za kreiranje **plana "1 mladi, 1 rješenje"** koji je pokrenut u ljeto 2020. godine. Ovaj plan je omogućio finansiranje 130.000 ugovora za mlade ljude u 2021. godini. On obuhvata nekoliko komponenti, koje su promovisane putem platforme www.1jeune1solution.gouv.fr. Ove komponente uključuju objavljivanje oglasa za poslove, stažiranje, programe stručnog usavršavanja i studentske poslove, kao i objavljivanje ponuda za obuke koje mogu pomoći mladima da ostvare svoje profesionalne projekte. Na istoj platformi promovišu se i informacije o pomoći za stanovanje i finansijsku pomoć koju mladi mogu dobiti, uz pomoć brzog upitnika, kao i povezivanje sa lokalnim misijama koje pružaju podršku u rješavanju problema integracije, kao što su zapošljavanje, obuka, orijentacija, mobilnost, stanovanje, zdravlje, pristup kulturi i slobodnom vremenu (rekreaciji). Takođe, postoji platforma za izradu personalizovanog CV-a i podrška za program **1jeune1mentor**, pokrenut 2021. godine u saradnji sa organizacijom Collectif Mentorat, koji omogućava povezivanje mladih ljudi sa mentorima. Predsjednik Republike je najavio da će mentorisati 200.000 mladih do kraja 2022. godine, a evaluacija ovog programa je u toku, s obzirom na to da je do sada mentorisano 150.000 mladih tokom 2022. godine. Zakon o finansiranju za 2023. godinu predvidio je budžet od 1 milijarde eura za ovaj program, od kojih je 888 miliona eura namenjeno pomoći mladima, a 115 miliona eura za podršku i aktivnosti koje se sprovode u saradnji sa lokalnim misijama i Pôle Emploi.

²⁸ Ministarstvo sporta, mladih i društvenog života, 1 jeune 1 solution, dostupno na: <https://www.jeunes.gouv.fr/1-jeune-1-solution-322?utm>

Podrška je sufinansirana iz **Evropskog socijalnog fonda** kao dio odgovora Evropske unije na pandemiju COVID-19. Ukupni trošak Nacionalne strategije za prevenciju i borbu protiv siromaštva i socijalnu inkluziju (uključujući sve mjere) iznosi 8,5 milijardi eura. Od tog iznosa, 2,1 milijarda eura je izdvojeno za socijalna ulaganja i prevenciju siromaštva, 2,5 milijardi eura za pomoć pri pronalaženju zaposlenja i 3,9 milijardi eura za reviziju **Bonusa za zapošljavanje**. Kako bi se suočili sa krizom izazvanom COVID-19, Vlada je 2020. godine dodala više od 1,8 milijardi eura u budžet strategije za prevenciju i borbu protiv siromaštva.

“Zakon o malim preduzećima” predviđa bonus od 4.000 eura za firme bez zaposlenih (njih 1,2 miliona u Francuskoj) koje odluče zaposliti prvog radnika na godinu dana. Kratkoročni ugovori - koji se sklapaju po vrlo strogim pravilima kako bi se podstaknuli poslodavci da radnike zaposle za stalno - sada se mogu produžiti dva puta, umjesto samo jednom.

Kvalitet i uticaj svih mjera prati **Komitete za procenu strategije siromaštva**, koji analizira uticaj svih mjera na životne uslove ugroženih osoba. Ovaj komitet može biti angažovan kao procjenjivačko tijelo u okviru poziva za projekte koji se finansiraju iz socijalnih investicija. Pozivi za projekte obuhvataju četiri tematska područja: “potpuni razvoj djece od ranog detinjstva do 6 godina”, “pojačana obrazovna podrška tokom obaveznog školovanja”, “obezbjedjivanje solventnosti puteva integracije mladih 16-25 godina”, i “pristup pravima i uslugama, posebno za mlade ljude” (program “Zero teritorija bez prihvata”).²⁹

U nastojanju da obezbijedi adekvatan smještaj za djecu bez roditeljskog staranja, Francuska je preduzela značajne korake ka promovisanju vaninstitucionalnih rješenja, s posebnim naglaskom na hraniteljstvo i saradnju sa lokalnim vlastima.

Hraniteljstvo (*placement familial*) predstavlja ključnu komponentu francuskog sistema zaštite djece. Ovaj oblik smještaja omogućava djeci odrastanje u porodičnom okruženju, što se smatra pogodnijim za njihov emocionalni i socijalni razvoj u poređenju sa institucionalnim smještajem. Francuska vlada kontinuirano radi na unaprjeđenju ovog sistema kroz **obuku i podršku hraniteljima**. Potencijalni hranitelji prolaze kroz detaljne programe obuke kako bi se osigurala njihova spremnost za pružanje adekvatne nege. Nakon prihvatanja deteta, hranitelji imaju pristup stalnoj podršci i savetovanju.

Vlada takođe pruža i **finansijsku pomoć**, te hraniteljske porodice dobijaju finansijsku podršku za pokrivanje troškova njege djeteta, što uključuje hranu, obrazovanje i druge osnovne potrebe.

Lokalne vlasti igraju ključnu ulogu u implementaciji politika zaštite djece kroz razvoj lokalnih mreža podrške. Opštine i regije razvijaju mreže socijalnih radnika, psihologa i drugih stručnjaka koji pružaju podršku deci i hraniteljskim porodicama. Takođe, lokalne vlasti podržavaju projekte koji promovišu integraciju djece u zajednicu, kao što su sportske aktivnosti, kulturni događaji i edukativni programi.

Jedan od takvih programa je “**Unis-Cité**”³⁰, koji angažuje mlade volontere u pružanju podrške djeci kroz različite aktivnosti, uključujući edukativne radionice i kulturne događaje. Ovaj program omogućava djeci da razviju socijalne veštine i osećaj pripadnosti zajednici. Takođe,

²⁹ Evropska komisija, Socijalna inkluzija, dostupno na: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/france/44-inclusive-programmes-for-young-people>

³⁰ UNICEF Srbija, Jačanje porodice i alternativno staranje, dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/jacanje-porodice-i-alternativno-staranje>

inicijativa **"Les Apprentis d'Auteuil"**³¹ pruža obrazovne i profesionalne programe namenjene djeci i mladima bez roditeljskog staranja, omogućavajući im sticanje vještina potrebnih za samostalni život i uspješnu integraciju u društvo.

Pored toga, program **"Sport dans la Ville"**³² koristi sport kao alat za socijalnu integraciju, organizujući sportske aktivnosti i takmičenja koja promovišu timski duh i samopouzdanje među decom i mladima iz ugroženih sredina.

Ovi programi, kroz različite pristupe, imaju za cilj da djeci bez roditeljskog staranja pruže podršku i mogućnosti za aktivno učešće u društvu, čime se unapređuje njihova socijalna integracija i kvalitet života, te pokazuje spremnost Francuske da ostane posvećena unapređenju sistema zaštite djece, s ciljem da svako dijete bez roditeljskog staranja dobije priliku za odrastanje u sigurnom i podržavajućem okruženju.

5.2. Danska

Danska je uspostavila snažan sistem podrške za djecu bez roditeljskog staranja, fokusirajući se na njihovo sveukupno blagostanje i integraciju u društvo.

U Danskoj, ključna institucija za zaštitu prava djece je **Danska komisija za prava djeteta** (Børnerettighedsudvalget), koja djeluje unutar parlamenta i odgovorna je za praćenje i unapređenje implementacije prava djeteta u skladu s međunarodnim standardima. Njene aktivnosti uključuju izradu izvještaja, davanje preporuka i savjetovanje zakonodavnih tijela u pitanjima koja se tiču prava djeteta.

Pored toga, **Danski institut za ljudska prava** (Institut for Menneskerettigheder) pruža obuku i resurse za profesionalce koji rade s djecom, kao i provodi istraživanja i analize u oblasti prava djeteta. Ove institucije zajedno rade na osiguravanju da su prava djeteta zaštićena i promovisana kroz različite politike i programe u Danskoj.

Pored toga, sveobuhvatna infrastruktura za brigu o djeci u Danskoj osigurava da sva djeca, bez obzira na njihov porodični status, imaju pristup kvalitetnim uslugama njege i obrazovanja. Ovaj sistem podržava rani razvoj djece i omogućava roditeljima i starateljima da se uključe na tržište rada, što indirektno doprinosi ekonomskoj stabilnosti porodica i staratelja.

Takođe, **Nacionalni akcioni plan Danske**³³ u okviru Evropske garancije za djecu fokusira se na borbu protiv dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti. Iako nije isključivo usmjeren na djecu bez roditeljskog staranja, ovaj plan obuhvata mjere koje koriste svim ranjivim grupama djece, uključujući pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama – ključnim faktorima za njihovu dugoročnu ekonomsku nezavisnost.

31 Apprentis d'Auteuil, Apprentis d'Auteuil agit auprès des jeunes et des familles les plus fragiles, dostupno na: <https://www.apprentis-auteuil.org/>

32 Sport dans la Ville, Éducation par le sport, dostupno na: <https://www.sportdanslaville.com/les-programmes/sport-et-pedagogie>

33 EuroChild, Denmark's Child Guarantee National Action Plan - An overview, dostupno na: <https://eurochild.org/resource/denmarks-child-guarantee-national-action-plan-an-overview/>

Ove inicijative odražavaju posvećenost Danske stvaranju podržavajućeg okruženja za djecu bez roditeljskog staranja, rješavajući njihove trenutne potrebe i postavljajući temelje za njihovu buduću ekonomsku nezavisnost.

Pošto je Danska već imala sveobuhvatan sistem podrške za ranjivu djecu i mlade prije implementacije Evropske garancije za djecu, resursi nisu bili isključivo dodeljeni za sprovođenje ove preporuke. Međutim, 2022. godine Danska je ukupno potrošila 19,2 milijarde kruna na usluge i podršku za ranjivu djecu i mlade (u uzrastu od 0 do 22 godine). Od toga je 10,9 milijardi kruna potrošeno na smještaj djece u alternativnu brigu (što obuhvata djecu u hraniteljskim porodicama i institucijama itd.). 7,2 milijarde kruna potrošeno je na preventivne mjere, a 1,1 milijarda kruna na centre za dnevnu njegu i druge ustanove dnevne brige.³⁴ Troškovi za usluge i podršku ranjivoj djeci i mladima povećani su za 0,4 milijarde kruna u odnosu na 2021. godinu, a za 1,0 milijarde kruna u odnosu na 2020. godinu. Glavno objašnjenje za povećanje troškova je to što su se sredstva za preventivne mjere povećavala od 2016. godine, dok su troškovi za smještaj u alternativnu brigu ostali relativno stabilni. Ovo odražava činjenicu da je došlo do povećanja broja preventivnih mjera za djecu i mlade, dok se broj onih koji su smješteni u alternativnu brigu smanjivao.³⁵

Gledajući prosječne cijene usluga za djecu i mlade, smještaj u instituciji rangira se među najskuplje, sa troškovima između 1,3 i 1,4 miliona kruna godišnje po djetetu. S druge strane, hraniteljska porodica u mreži ima prosječan trošak manji od 0,2 miliona kruna godišnje. Prosječan godišnji trošak po djetetu za preventivne mjere, kao što su tretman porodice ili odmor za roditelje, kreće se od 95.000 kruna do oko 624.000 kruna.³⁶

Danski sistem socijalne zaštite pokriva širok spektar mjera, naknada i beneficija koje doprinose ostvarivanju opšteg cilja Evropske garancije za djecu i njene preporuke da sva djeca koja su izložena riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti imaju pristup osnovnim pravima kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, ishrana i stanovanje. Ipak, Evropska garancija za djecu pruža dobru priliku za rad na razvoju politika koje se tiču ranjive djece, kao i za razmatranje da li postoji odgovarajući broj podataka koji omogućavaju potpuno praćenje pristupa ove specifične ciljne grupe ključnim uslugama spomenutim u preporuci Evropske garancije za djecu. Stoga postoje kontinuirani naponi da se osigura da djeca u potrebi i dalje imaju pristup ključnim uslugama kao što su odgovarajuće obrazovanje i zdravstvene usluge.

Od 2022. godine, Danska je uvela dodatne politike koje imaju za cilj da poboljšaju položaj ove ranjive kategorije djece.

Vlada je osnovala **Komisiju za dobrobit djece i mladih** u 2023. godini, čiji je zadatak da pruži preporuke kako ojačati dobrobit djece i mladih. Komisija će, između ostalog, biti fokusirana na digitalni život djece i mladih, kao i na zajednice između djece i mladih.

34 Statistics Denmark, Disadvantaged children and young people, dostupno na: <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/sociale-forhold/social-stoette/udsatte-boern-og-unge>

35 Ibid.

36 Ibid.

Program kvaliteta za javne osnovne i niže srednje škole predstavlja politički sporazum iz 2024. godine koji uključuje, između ostalog, pojačane napore za učenike sa najvećim izazovima u danskom jeziku i matematici. Takođe, sredstva su dodeljena za razvoj kompetencija u oblasti specijalizovanih obrazovnih vještina. Sporazum takođe uključuje jačanje obrazovno-psihološkog savjetovanja (Pædagogisk Psykologisk Rådgivning) u opštinama, tako da se više resursa dodjeljuje za rane i preventivne napore. Pored toga, sporazum naglašava da posebna podrška i pomoć mogu biti pruženi u učionici kako bi se unaprijedila zajednica, na primjer kroz zajedničko učenje. Cilj je ojačati rane i preventivne napore za učenike sa posebnim potrebama.

Osobe koje nisu u mogućnosti da se izdržavaju privremeno, na primjer, zbog nezaposlenosti, imaju pravo na **privremenu ekonomsku podršku**, dok se onima koji imaju trajno smanjenu radnu sposobnost pružaju trajna sredstva za izdržavanje. Pored toga, postoji niz mogućnosti za pomoć, kao što je **podrška za troškove stanovanja**, koja može biti pružena kako osobama koje primaju javnu socijalnu pomoć, tako i onima koji su samostalni, ali imaju nizak prihod. Svi oblici pomoći zahtijevaju da osobe koje je primaju ispunjavaju odgovarajuće uslove.

Novčane naknade dostupne su za osobe starije od 30 godina i za osobe mlađe od 30 godina koje imaju stručno obrazovanje. Da bi primili novčane naknade, morate ispuniti uslov prebivališta i uslov zapošljavanja. Uslov prebivališta znači da morate legalno boraviti u Danskoj (Danska, Farska Ostrva i Grenland) ukupno devet godina u poslednjih 10 godina, dok uslov zapošljavanja znači da morate biti redovno zaposleni u Kraljevini Danskoj za period koji odgovara ukupno dvije godine i šest meseci full-time zaposlenja u poslednjih deset godina.

Pomoć za obrazovanje dostupna je mladima mlađim od 30 godina koji nemaju stručnu spremu, a koji ispunjavaju uslove za prebivalište i zapošljavanje. Naknada za samostalno izdržavanje/povratak/putovanja/prelaznu pomoć [selvforsørgelses- og hjemrejseydelse ili overgangsydelse (SHO-ydelse)] namijenjena je osobama koje ne ispunjavaju uslove za prebivalište i zapošljavanje, ali inače ispunjavaju uslove za primanje pomoći u okviru sistema novčanih naknada.

Sistem novčanih naknada predstavlja najnižu finansijsku sigurnosnu mrežu i usmjeren je na građane koji nisu u mogućnosti da se izdržavaju ili izdržavaju svoju porodicu na bilo koji drugi način. On stvara ekonomsku sigurnost i predstavlja jedan od temelja danskog socijalnog modela. U okviru sistema novčanih naknada postoje posebne stope zavisnosti kako bi se osiguralo da djeca korisnika naknada ne trpe značajnu oskudicu u odnosu na svoju vršnjake.

Takođe, moguće je primiti naknadu za izdržavanje djeteta prema Zakonu o dječijim naknadama i unaprijednoj isplati dječijeg izdržavanja [Lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af børnebidrag]. Ova naknada, koja je prvenstveno usmjerena na samohrane roditelje, podložna je ispunjavanju niza uslova, uključujući, na primjer, državljanstvo, mjesto prebivališta i pravo na boravak u Danskoj. Samohrani roditelji takođe mogu imati pravo na unaprijed plaćanje naknade za izdržavanje od strane države, ako roditelj koji je obavezan da plaća izdržavanje ne izvršava svoju obavezu. Ovaj sistem također pokriva, na primjer, djecu samohranih roditelja kada je drugi roditelj zatvoren na više od tri mjeseca, kao i djecu penzionera koji primaju

starosnu penziju, a čija penzija nije isplaćena na osnovu člana 46. Zakona o socijalnoj penziji [Lov om social pension].

Pored toga, **moguće je primiti posebnu podršku** prema članu 34. Zakona o aktivnoj socijalnoj politici [Lov om aktiv socialpolitik] **na osnovu potrebe da se pokriju značajni troškovi za podršku porodici ili stanovanje**, ako su ispunjeni odgovarajući uslovi. Takođe, lica koja iznajmljuju stanove mogu primiti individualne naknade za stanovanje, uključujući domaćinstva sa djecom. Naknada za stanovanje je poseban program koji se dodeljuje nakon objektivne kalkulacije zasnovane na troškovima stanovanja, prihodu domaćinstva (isključujući prihode djece), površini stana i sastavu domaćinstva, uključujući prisustvo djece. Dodeljuje se svim lica koja iznajmljuju stanove sa niskim prihodima ili kao zajam vlasnicima kuća koji primaju invalidsku penziju, penziju za starije osobe ili starosnu penziju, pod uslovom da ispunjavaju odgovarajuće uslove. Na taj način, kalkulacija naknade za stanovanje je povoljnija za domaćinstva sa djecom i hraniteljske porodice.

Opština može pružiti pomoć u posebnim slučajevima za razumno nepredviđene troškove za ljude koji su prošli kroz promjene u svojim okolnostima, pri čemu bi njihovo lično plaćanje tih troškova značajno ometalo njihovu sposobnost i sposobnost njihove porodice da se izdržavaju u budućnosti, prema članu 81. Zakona o aktivnoj socijalnoj politici. Pomoć se obično odobrava samo ako su relevantni troškovi nastali zbog nepredviđenih potreba. Međutim, uz specifičnu procjenu, opština može izuzetno odobriti pomoć za pokriće troškova koji su mogli biti predvidivi, ukoliko je to od suštinske važnosti za svakodnevno izdržavanje djece ili porodice. Slično, opština može pružiti pomoć za razumno opravdane privremene troškove zakupa za ljude koji su prijetili iseljenjem zbog duga za kiriju, kada se procjeni da bi to moglo sprečiti iseljenje osobe iz njenog stana, prema članu 81a. Zakona o aktivnoj socijalnoj politici. Ovo je od izuzetnog značaja za mlade koji napuštaju sistem institucionane brige mladih bez roditeljskog staranja, a koji se bore za sticanje ekonomske nezavisnosti. Posebno, opština mora pružiti pomoć porodicama sa djecom, uključujući i hraniteljske porodice. Opština može učiniti takvu pomoć uslovljenom potpisivanjem administrativnog sporazuma sa pojedincima, pomažući im da izrade plan za preseljenje u pogodniji stan ili da učestvuje, na primjer, u savjetovanju za upravljanje dugovima.

U cjelini, danski sistem naknada zadržava snažan fokus na dobrobiti djece, njihovom odgoju i jednakim mogućnostima. Ovo se odnosi na ranjivu djecu, kao i na djecu uopšte.

Kao što je opisano u Danskom nacionalnom akcijskom planu za implementaciju Evropske garancije za djecu, Danska ima univerzalni socijalni sistem, uključujući sveobuhvatan sistem zasnovan na pravima za djecu u potrebi ili djecu u ranjivim položajima. **Danski sistem se temelji na decentralizovanom sistemu, gdje je 98 opština u zemlji odgovorno za sprovođenje socijalnih mjera, unutar postavljenih granica opšeg pravnog okvira** (uglavnom u obliku Danskog zakona o dječijim pravima). Opštine bi trebale pružati usluge na osnovu individualne procjene potreba svake osobe.

Opština ima opštu obavezu da prati životne uslove svih djece i mladih osoba unutar opštine. Opština je obavezna da svoje nadzorne dužnosti izvršava na način koji joj omogućava da što prije identifikuje sve slučajeve u kojima se mora pretpostaviti da dijete ili mlada osoba mlađa od 18 godina ima potrebu za posebnom podrškom, ili gdje se mora pretpostaviti da dijete odmah nakon rođenja stiče potrebu za posebnom podrškom. Opština mora biti svjesna da li postoji konkretno dijete ili mlada osoba unutar opštine kojoj je možda potrebna podrška. Ako se smatra da dijete ili mlada osoba treba podršku, opština je dužna osigurati da se izvrši procjena ili ispitivanje okolnosti djeteta ili mlade osobe. Cilj procjene ili ispitivanja je da se identifikuju snage djeteta i porodice, kao i njihovi problemi. Procjena ili ispitivanje treba rezultirati informisanim odlukama o tome da li treba preduzeti mjere za podršku djetetu. Ako dijete mlađe od 18 godina treba posebnu podršku, opština mora istražiti njihove okolnosti i preduzeti jednu ili više relevantnih mjera. To može biti u obliku smještaja i/ili u obliku pomoći i podrške za dijete i njegove roditelje ili hranitelje. Mjere podrške mogu obuhvatiti porodično liječenje, podržano stanovanje izvan doma i trajnu kontakt osobu za dijete ili porodicu. Podrška koju pruža opština treba osigurati da sva djeca i mladi imaju iste šanse za brigu, učenje, lični razvoj, zdravlje, dobrobit i za život jednako nezavisnog odraslog života kao i njihovi vršnjaci. Pružanje podrške ili usluga djeci u potrebi uvijek treba biti zasnovano na holističkom pristupu i u saradnji sa porodicom djeteta ili mlade osobe kad god je to moguće. Mora se zasnivati na vlastitim resursima djeteta ili mlade osobe i njihove porodice, i uvijek uzimati u obzir mišljenje djeteta ili mlade osobe u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću. Problemi djeteta ili mlade osobe trebaju se, koliko god je to moguće, rješavati u saradnji sa porodicom i uz njihovo učešće. Takođe, kao centralni element Zakona o pravima djeteta, djeca i mladi u potrebi za posebnom podrškom, uključujući djecu i mlade koji su bez roditeljskog staranja, imaju pravo da utiču na sve stvari i okolnosti koje se odnose na njih.

Ako opština postane svjesna okolnosti koje izazivaju posebnu zabrinutost u porodici, ili u vezi sa djetetom ili mladom osobom, smještaj djeteta ili mlade osobe u alternativnu brigu može biti neophodan kako bi se osigurala dobrobit djeteta. Smještaj djeteta ili mlade osobe u alternativnu brigu može biti relevantan u slučajevima kada nije moguće zadovoljiti potrebe djeteta ili mlade osobe kroz mjere podrške kod kuće. To može obuhvatiti slučajeve u kojima je dijete ili mlada osoba izložena ozbiljnim problemima kod kuće, kao što su nasilje i/ili zloupotreba supstanci. Takođe, može se odnositi na slučajeve u kojima dijete ili mlada osoba zahtijevaju sveobuhvatnu podršku koja se ne može dovoljno pružiti kod kuće.

Prije smještaja u alternativnu brigu, opština je obavezna da sprovede ispitivanje zaštite djece, kako bi razjasnila okolnosti u vezi sa djetetom i njegovom porodicom i identifikovala izazove i resurse djeteta ili mlade osobe, porodice i mreže. Takođe može biti relevantno istaknuti uslove kao što su razvoj djeteta ili mlade osobe, dobrobit i ponašanje, porodični odnosi, odnosi u školi, zdravstvene prilike, odnosi u slobodnom vremenu i prijateljstva itd. Ispitivanje zaštite djece ima za cilj osiguranje da se sprovedu odgovarajuće mjere za dijete.

Opština također ima obavezu da izradi plan za dijete sa specifičnim ciljevima za dobrobit i razvoj djeteta u skladu sa opštim ciljem smještaja. Moguće je da mlada osoba starija od 15

godina bude smještena u alternativnu brigu, ukoliko mlada osoba i roditelj sa starateljstvom pristanu na smještaj. Smještaj bez pristanka mlade osobe starije od 15 godina i roditelja sa starateljstvom može se izvršiti samo ako postoji rizik od ozbiljne štete po zdravlje ili razvoj djeteta. Prilikom donošenja odluke o smještaju djeteta u alternativnu brigu, opština bi uvijek trebala razmotriti koji smještaj bi bio najprikladniji za dijete, fokusirajući se na to gdje dijete ima šanse da uspostavi i održava stabilne odnose u brizi. To uvijek podrazumijeva razmatranje mogućnosti smještaja u hraniteljsku porodicu.

Sve osobe koje borave u Danskoj imaju obavezu da obavijeste opštinu ako saznaju za bilo koje dijete ili mladu osobu mlađu od 18 godina koja je izložena zanemarivanju ili bilo kojem degradirajućem postupku od strane roditelja ili staratelja, ili koja živi u uslovima koji ugrožavaju njihovo zdravlje ili razvoj. Pored toga, svi državni službenici ili osobe koje obavljaju javnu funkciju imaju povećanu obavezu ako saznaju ili imaju razlog da vjeruju da dijete ili mlada osoba mlađa od 18 godina treba posebnu podršku.

Povećana obaveza za javne službenike također ide dalje od obaveze obavještanja u slučajevima kada je dijete ili mlada osoba izložena zanemarivanju ili degradirajućem postupku ili živi u štetnim uslovima. Dovoljno je da mlada osoba doživljava poteškoće.

Danska ima različite sisteme podrške za zapošljavanje mladih ljudi koji dolaze iz socijalno ugroženih porodica i alternativne brige, posebno onih koji napuštaju institucije za nezbrinutu djecu. Jedan od ključnih pristupa je program **“Ungdomsbyen”** (Youth City)³⁷, koji se fokusira na pružanje obuke, mentorske podrške i mogućnosti za zapošljavanje mladima iz ranjivih grupa. Ovaj program omogućava mladima da steknu profesionalne vještine i povežu se sa poslodavcima kako bi lakše ušli na tržište rada.

Takođe, **Danski centar za zapošljavanje (Jobcenters)**³⁸ nudi specifične usluge za mlade osobe koje izlaze iz alternativne brige. Ovi centri nude karijerne savjete, obuke i pristup radu sa socijalnim radnicima koji pomažu mladima da se snađu u procesu zapošljavanja i uče kako da se integiraju u radnu sredinu. Postoji i program koji mladima omogućava stažiranje ili obuku na radnim mjestima kako bi povećali svoje šanse za stalno zapošljavanje.

Osim toga, danska vlada finansira i različite nevladine organizacije i inicijative koje pružaju podršku mladima u procesu zapošljavanja, uključujući obrazovne programe i rad sa mentorima. Programi kao što su **“Klar til job”** (Ready for Work)³⁹ pružaju mladima specijalizovanu obuku koja im pomaže da razviju konkretne vještine potrebne za tržište rada.

Ovi pristupi imaju za cilj ne samo poboljšanje zapošljivosti mladih, već i pružanje emotivne i socijalne podrške kako bi se osiguralo da ovi mladi ljudi imaju stabilnu osnovu za izgradnju uspješne karijere.

37 Ungdomsbyen, The idea of the youth village, dostupno na: <https://ungdomsbyen.dk/vare/historien/>

38 Jobcenter, dostupno na: <https://www.ca.dk/en/glossary/jobcenter/#:~:text=The%20purpose%20behind%20the%20Jobcenter,procure%20labour%20for%20their%20vacancies.>

39 UddannelsesGuiden, Klar til job, dostupno na: <https://www.ug.dk/videregaendeuddannelse/klar-til-jobvideregaendeuddannelse>

Nevladine organizacije u Danskoj, kao što su **SOS Dječija sela**, igraju ključnu ulogu u podršci mladima koji dolaze iz alternativne brige i socijalno ugroženih porodica, nudeći im različite programe za poboljšanje zapošljivosti i socijalne integracije. Jedan od najistaknutijih programa je **Youth YES Centar**⁴⁰, koji je dizajniran da pomogne mladima u prelasku iz obrazovnog sistema u svijet rada.

Youth YES Centar fokusira se na pružanje specifičnih vještina i alata mladima koji su izašli iz sistema alternativne brige, čime im omogućava da steknu potrebne kompetencije za zapošljavanje i profesionalni razvoj. Programi obuhvataju različite aspekte zapošljivosti, uključujući praktične kurseve, obuke, mentorstvo, kao i stvaranje veza sa potencijalnim poslodavcima. Ovaj centar pomaže mladima da se lakše integrišu u radnu sredinu, pružajući im podršku u obliku karijernih savjeta, obuke u traženju posla, kao i mogućnost za volontiranje i stažiranje.

Pored toga, Youth YES Centar se bavi i pitanjem socijalne integracije, nudeći mladima i emocionalnu podršku, što je posebno važno za one koji dolaze iz teških životnih okolnosti. Organizacija ne samo da pomaže u razvoju vještina za tržište rada, već se fokusira i na jačanje samopouzdanja mladih, što im omogućava da se suoče sa izazovima koji dolaze s izlaskom iz institucija za nezbrinutu djecu.

Ovaj pristup pokazuje kako nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u pružanju sveobuhvatne podrške mladima, omogućavajući im da ne samo postanu zaposleni, već i da se razvijaju kao samosvjesni i angažovani članovi društva.

5.3. Španija

Španija, poput Danske, sprovodi mjere koje imaju za cilj pružanje podrške djeci bez roditeljskog staranja i djeci iz socijalno ugroženih porodica, posebno onima koji prelaze u odrasli period života. Slično pristupu u Danskoj, španske nevladine organizacije i vladine inicijative omogućavaju mladima koji izlaze iz sistema socijalne zaštite da steknu potrebne vještine za zapošljavanje i samostalan život.

Mjere implementirane na nacionalnom nivou uključuju širenje pokrivenosti predškolskog obrazovanja povećanjem broja državnih mjesta, s prioritetom za djecu iz socijalne isključenosti, te proširenje pokrivenosti na ruralna područja.

Program za promociju školovanja u prvom ciklusu predškolskog obrazovanja s novim državnim mjestima, koji je pokrenut 2023. godine, ima za cilj povećanje dostupnosti obrazovanja za djecu iz ranjivih porodica. Ministarstvo obrazovanja, stručno obrazovanje i sport odgovorno je za ovaj program, koji je ostvario 27.679 novih javnih mjesta u predškolskom obrazovanju do 31. decembra 2023. godine. Takođe, potrošnja na predškolsko obrazovanje u 2021. godini iznosila je 2,8 milijardi eura.

⁴⁰ Youth Empowerment Services Center, SOS PROGRAM ZA MLADE YES CENTAR, dostupno na: <https://sos-ds.ba/wp-content/uploads/2021/04/YES-brosura.pdf>

Druga mjera uključuje besplatno predškolsko obrazovanje za djecu od 0 do 3 godine iz porodica čiji prihodi su ispod praga siromaštva. Program za besplatnu dostupnost kvalitetnih i inkluzivnih mjesta u prvom ciklusu predškolskog obrazovanja za djecu iz porodica sa prihodima ispod praga rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROE) bit će implementiran od 2026. do 2029. godine, uz pomoć programa **ESF+ za obrazovanje, zapošljavanje i socijalnu ekonomiju**. Trenutno se ovaj program nalazi u fazi pripreme. Takođe, mjera 20. uključuje regulaciju minimalnih zahtjeva za predškolsko obrazovanje putem **Kraljevskog uredbe 95/2022 iz februara 2022. godine**, koji postavlja osnovne uslove i sadržaj predškolskog obrazovanja.

Na autonomnim nivoima, mnoge zajednice proširuju mjesta u predškolskom obrazovanju putem gradnje novih škola, proširenja postojećih infrastruktura i stvaranja novih obrazovnih jedinica. U ruralnim područjima, Galicija ima program „Casas Nido“ (kuće za gniježđenje), prilagođen model za područja s malim brojem stanovnika, gdje tradicionalni modeli predškolske brige nisu održivi. Ove kuće pružaju sveobuhvatnu i individualizovanu podršku maksimalno petoro djece uzrasta od 3 meseca do 3 godine. Castilla-La Mancha povećava broj mjesta u predškolskom obrazovanju za djecu od 0 do 3 godine s ciljem prioritizacije pristupa djeci u ruralnim područjima, u područjima pod prijetnjom depopulacije, kao i onima s većim rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti.

Školskih i finansijskih pomoći za pokrivanje troškova povezanih s predškolskim obrazovanjem, kao što su prevoz, školski materijal i školske takse, implementiraju se u autonomnim zajednicama kao što su Valencijska zajednica, Balearska ostrva i Zajednica Madrid, sa besplatnim obrazovanjem za djecu iz porodica s prihodima ispod praga siromaštva i povećanjem finansiranja i pokrivanja školarina u Kastilji-La Manči i Kanarskim ostrvima. Galicija je 2022. godine učinila obrazovnu brigu besplatnom za svu djecu u svim vrtićima, bilo javnim, privatnim ili sa socijalnom inicijativom.

Program **PROA+** (Programa de Cooperación Territorial de Orientación, Avance y Enriquecimiento Educativo) ima za cilj pružanje podrške i smanjenje stope napuštanja škole i ranog napuštanja obrazovanja za učenike koji se nalaze u situacijama obrazovne ranjivosti. Ovaj program je usmjeren na škole sa posebnom obrazovnom kompleksnošću, uključujući škole u ruralnim područjima ili one koje imaju značajan broj učenika koji su u obrazovnoj ranjivosti. Ministarstvo obrazovanja, stručnog obrazovanja i sporta odgovorno je za implementaciju ovog programa koji je započeo 2023. godine. Program osigurava dodatne resurse i aktivnosti za ove škole kako bi mogle prilagoditi svoj obrazovni projekt potrebama učenika.

Do 2023. godine, PROA+ program obuhvata 3.600 škola i obrazovnih ustanova, koje broje oko milion učenika. Ukupna sredstva za finansiranje ovog programa u 2023. godini iznosila su 120 miliona eura, a ukupan iznos za period od 2021. do 2024. godine procijenjen je na 360 miliona eura, od kojih 320 miliona dolazi iz Mehanizma za oporavak i otpornost, dok 40 miliona čine sredstva iz Generalnog državnog budžeta. Program je deo Komponente 21 RTRP (Plan za oporavak, transformaciju i otpornost) koji se odnosi na modernizaciju i digitalizaciju

obrazovnog sistema, uključujući predškolsko obrazovanje za djecu uzrasta od 0 do 3 godine.⁴¹

Program za uspostavljanje jedinica za pružanje lične i porodične podrške i savjetovanja (UAO) za učenike koji se nalaze u riziku od obrazovne ranjivosti dio je obrazovnih i psihološko-obrazovnih usluga u školskim područjima i opštinama. Ove jedinice imaju za cilj da prate obrazovne putanje najranjivijih učenika kako bi se spriječilo napuštanje škole i promoviso njihovo učenje i školski uspjeh. Program se sprovodi od osnovnog obrazovanja pa do kraja obaveznog i post-obaveznog srednjeg obrazovanja u školama koje se finansiraju iz javnih sredstava. Jedinice za ličnu i porodičnu podršku dopunjuju aktivnosti PROA+ programa ili drugih programa koji postoje u tom području, a koji su posebno usmereni na promociju akademskog uspeha učenika u situacijama obrazovne vulnerabilnosti.

Program je implementiran 2023. godine, a do tada je uspostavljeno 1.139 jedinica. Ukupna sredstva koja su u 2023. godini izdvojena za PROA+ program i jedinice za podršku i savjetovanje iznose 55 miliona eura. Ovaj program je finansiran od strane Evropske unije kroz **Next Generation EU** u okviru Komponente 21, koja se odnosi na modernizaciju i digitalizaciju obrazovnog sistema RTRP.⁴²

Španska vlada sprovela je značajnu reformu sistema stručnog obrazovanja i obuke koja je započela 2018. godine i završava se 2024. godine. Od školske godine 2024-2025, sve vrste stručnog obrazovanja i obuke biće dvostruke, tj. obuhvatiće i nastavu u školama i rad u preduzećima već od prve godine srednjih i viših ciklusa obuke, kao i master programa u oblasti stručnog obrazovanja koji uključuju praksu. Pored toga, lansiran je program za proširenje ponude stručnog obrazovanja i obuke, u okviru Strategijskog plana za promociju stručnog obrazovanja, koji ima za cilj povećanje broja mjesta za više od 300.000 novih učenika koji dolaze iz ranjivih kategorija. Do sada je već finansirano više od 230.000 novih mjesta.

Program za obuku digitalnih vještina za decu, poznat kao **CODI** (Programa Competencias Digitales Para la Infancia), dio je Komponente 19 RTRP i ima za cilj digitalnu inkluziju kroz obuku u digitalnim kompetencijama. Program se realizuje van školskih sati, kao dio vanškolske aktivnosti ili tokom ljetnjih perioda, a prioritet se daje deci i adolescentima koji su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti ili su u drugim ranjivim situacijama prema Nacionalnom planu zaštite dece. CODI program nudi obuku u osnovnim digitalnim vještinama za decu uzrasta od 10 do 13 godina i naprednim digitalnim vještinama za adolescente uzrasta od 14 do 17 godina. U decembru 2022. godine, 50 miliona eura raspodeljeno je autonomnim zajednicama za obuku 217.391 djeteta i adolescenta, dok je u decembru 2023. godine 97 miliona eura raspodeljeno organizacijama trećeg sektora za obuku djece i adolescenata u digitalnim vještinama.

U okviru implementacije Komponente 19.12, koja se odnosi na digitalnu transformaciju obrazovanja, pokrenut je i program za obezbjeđivanje prenosivih uređaja i povezivanja kako bi se smanjila digitalna nejednakost koja utiče na učenike iz ranjivih grupa. Ovaj program je

41 Spain. Biennial progress report on the implementation of the European Child Guarantee, dostupno na: <https://www.juventudeinfancia.gob.es/sites/default/files/infancia/garantia/2025-01-14/Spain.%20Biennial%20progress%20report%20ECG.pdf>

42 Ibid.

usmjeren na najmanje 300.000 učenika u državnim školama i obuhvata instalaciju i održavanje interaktivnih digitalnih sistema u obrazovnim ustanovama, sa ciljem da se unaprijedi obrazovni ekosistem u Španiji. Za ovu akciju je dodjeljen budžetski iznos od 839,947,000 eura, a projekat je trenutno u fazi realizacije.⁴³

Katalonija nudi **stipendije i studijske grantove** za učenike koji se nalaze u situacijama socijalno-obrazovne ranjivosti, zasnovane na akademskim kriterijumima i testiranju prihoda. Andaluzija nudi program **Beca 6000** za učenike iz porodica sa niskim prihodima koji su završili obavezno obrazovanje, kako bi se podržao nastavak studija i spriječio školski pad. Ova stipendija dopunjuje opštu stipendiju Ministarstva obrazovanja, stručnog obrazovanja i sporta, i iznosi do 6.000 eura godišnje, u zavisnosti od prihoda i broja članova domaćinstva. Navara takođe nudi stipendiju koja dopunjuje stipendiju Ministarstva obrazovanja, stručnog obrazovanja i sporta, bez specifičnog iznosa, koja pokriva razne troškove poput školarine, smještaja, prevoza i ishrane, a takođe uključuje posebnu pomoć za porodice sa ozbiljnim finansijskim potrebama.

Transformacija domova za djecu i ažuriranje modela intervencija u sistemu zaštite ima za cilj potpuno ispraviti štetu izazvanu djeci u sistemu brige i preći na model brige koji je usmjeren na pojedinca, a koji garantuje prava i promoviše nezavisnost djece i adolescenata u brizi. Ministarstvo za socijalna prava, zaštitu potrošača i Agendu za 2030. godinu odgovorno je za sprovođenje ovog plana, koji traje od 2024. do 2030. godine. Početni podaci za ovu nacionalnu strategiju još nisu dostupni, jer je strategija tek nedavno usvojena.

Od 2022. godine, 8 inovativnih projekata za smanjenje institucionalizacije djece finansirano je sa budžetom od 30 miliona eura. Iskustva stečena kroz ove projekte dijeljena su na zajedničkoj platformi **“Plataforma Vida”**, sa ciljem da se iskustva pretvore u javne politike, posebno na regionalnom i lokalnom nivou. Takođe, 2022. godine usvojen je model upravljanja migracijama koji omogućava jačanje sistema zaštite za brigu o djeci migrantima bez pratnje, kao i razvoj planova odgovora koji omogućavaju premještanje djece u druge regione zemlje. Do sada je odobreno oko 1.097 premještaja maljoletnika sa godišnjim budžetom od 35 miliona eura za 2022., 2023. i 2024. godinu. U junu 2024. godine usvojena je prva **“Nacionalna strategija za novi model zaštite u zajednici”**, koja će služiti kao smjernica za vladine agencije u poboljšanju sistema zaštite, posebno za djecu koja borave u rezidencijalnim centrima.

Program zapošljavanja i svjesnosti pri Fondaciji Raíces (Fundación Raíces) i Inuitu Fondacija (Inuit Fundación) je projekat intervencije i evaluacije za prevenciju socijalne isključenosti mladih između 16 i 25 godina, koji nemaju porodičnu zaštitu u Španiji i nalaze se u situaciji ranjivosti, s ciljem olakšavanja njihove socijalne i radne integracije. Projekat uključuje inovativne elemente, kao što su sveobuhvatna podrška prije nego što mladi ljudi dostignu punoljetstvo, učešće kompanija kao agenata društvene promjene, uključivanje porodica u proces i personalizovano mentorstvo za svakog mladog čovjeka. Projekat je sproveden u Andaluziji, Kastilji i Leonu, Kastilji-La Manči, Kataloniji, Seuti, Zajednici Madrida, Valenciji, Galiciji, La Rioji, Navari, Baskiji i Knjaževini Asturiji.

43 Spain. Biennial progress report on the implementation of the European Child Guarantee, dostupno na: <https://www.juventudeinfancia.gob.es/sites/default/files/infancia/garantia/2025-01-14/Spain.%20Biennial%20progress%20report%20ECG.pdf>

PIPII Program: Fondacija Pere Tarrés (Fundación Pere Tarrés) i **Državna koordinacija društvenih platformi Salezijanskih organizacija** (Coordinadora Estatal de Plataformas Sociales Salesianas) realizovale su projekat koji ima za cilj sistematizaciju varijabli koje doprinose smanjenju mogućnosti institucionalizacije, kao i generisanje i širenje inovativnih pedagoških predloga koji pomažu u prevenciji. Sprovodi se u Andaluziji, Aragonu, Kanarskim ostrvima, Kastilji i Leonu, Kastilji-La Manči, Kataloniji, Zajednici Madrida, Valenciji, Galiciji, Balearskim ostrvima, La Rioji i Regionu Murciji.

Putanje uspješne emancipacije je projekat Federacije organizacija sa asistiranim projektima i stanovima (Federación de Entidades con Proyectos y Pisos Asistidos), koji ima za cilj kreiranje i konsolidacija nacionalnog i evropskog modela za deinstucionalizaciju i podršku mladima koji izlaze iz sistema zaštite, u uzrastu od 18 do 25 godina. Projekat ima dva aspekta: preventivni koji se bori protiv institucionalizacije i omogućava siguran prelaz u odrasli život. Sproveden je u Andaluziji, Aragonu, Kanarskim ostrvima, Kastilji-La Manči, Kataloniji, Zajednici Madrida, Valenciji, Balearskim ostrvima i Kneževini Asturiji.

Acoges+ je inovativni projekat hraniteljske zaštite, koji traži porodice za djecu i adolescente koji su pod zaštitom državnih agencija, da im ponudi alternativu smještaja u porodici koja im pruža siguran i stabilan dom dok im je potreban. Sproveden je u Kantabriji, Kastilji-La Manči, Zajednici Madrida i Galiciji.

Jedan od ključnih programa u Španiji koji ima za cilj obezbjeđivanje ekonomske nezavisnosti mladih koje svrstavamo u ranjive kategorije jeste **"Jóvenes en Acción"**, koji se fokusira na profesionalnu obuku i integraciju mladih iz alternativnih sistema brige. Programi uključuju obuke za zapošljavanje, savjetovanje za karijeru, i stvaranje prilika za stažiranje u saradnji sa privatnim sektorom, čime se mladima omogućava da razviju konkretne vještine potrebne za tržište rada. Ovaj program takođe nudi emocionalnu podršku, posebno mladima koji su proveli mnogo godina u institucijama za nezbrinutu djecu i koji se suočavaju sa izazovima tranzicije u odrasli život.

FEPA⁴⁴ je španska federacija organizacija koje rade sa mladima koji izlaze iz sistema zaštite. Osnovana je 1999. godine, a trenutno ima 45 članova u osam španskih regiona. Organizacije članice upravljaju sa 128 rezidencijalnih objekata, sa ukupno 610 mjesta. FEPA se finansira od strane španskog Ministarstva zdravlja, socijalnih usluga i ravnopravnosti, Katalonskog regionalnog ministarstva za socijalnu zaštitu i porodicu (član ESN) i Fundació La Caixa.

Njeni glavni ciljevi su: stvaranje mreže organizacija koje nude podršku svakodnevnom radu profesionalaca i razvoj usluga koje dopunjuju one koje pružaju organizacije članice. Ovi ciljevi ostvaruju se kroz sledeće aktivnosti:

Prostor za mlade/tačku susreta koji nudi informacije i savjetovanje mladima koji su napustili instituciju i dopunjava rad koji obavljaju vaspitači u svakoj organizaciji. Pomažu mladima u učenju, pronalaženju posla, stambenim pitanjima, aktivnostima u slobodno vrijeme, kao i savjetima vezanim za pravna i zdravstvena pitanja. Ovaj servis koristi 635 mladih iz 8 gradova u 5 različitim regiona, a implementira se u saradnji sa zvaničnim servisima kao što je EspaiCabestany.

⁴⁴ Spanish federation of organisations working with young people leaving care, dostupno na: www.fepa18.org

Putovanja u odraslost nudi tehničku i obrazovnu podršku mladima koji su u instituciji ili su je napustili u uzrastu od 16 do 21 godine. Ovaj program ima za cilj da ojača podršku koju pružaju regionalne vlade Aragona i Katalonije kako bi pomogle mladima u njihovim individualnim putem ka odraslom životu. 132 mlada ljudi su koristi ovaj program.

Ekonomska podrška za obrazovne puteve nudi ekonomsku i obrazovnu podršku mladima koji napuštaju institucionalnu brigu. Učestvuju u stručnom obrazovanju, pre-univerzitetskim i univerzitetskim studijama.

EspaiCabestany⁴⁵ je program koji pruža podršku mladima koji su u sistemu zaštite ili su ga napustili, a koji su mlađi i stariji od 18 godina, u različitim oblastima kao što su stambeni problemi, obuka, finansijska podrška, pravna pomoć, zapošljavanje i socijalna inkluzija. Cilj programa je pomoći mladima da izgrade svoju autonomiju i naprave prelaz u odrasli život.

U okviru programa, mladima su dostupni različiti resursi. Na primjer, postoji osam potpuno opremljenih stanova i 13 rezidencijalnih mjesta za osobe starije od 18 godina, uz vođenje kroz obrazovne puteve i podršku socijalnog edukatora tokom njihovih ličnih projekata. Program „**Vida Laboral**“ ima za cilj poboljšanje zapošljivosti mladih koji izlaze iz sistema zaštite i omogućava im pristup tržištu rada, povezujući ih sa profesionalnim projektima i pružajući savetovanje i vođenje. U programu je učestvovalo 436 mladih ljudi.⁴⁶

Ovim programom obuhvaćena je i ekonomska podrška mladima koji pripadaju ranjivoj kategoriji, a koja ima za cilj da im omogući da dobiju neophodna sredstva za razvoj svoje autonomije. Ove subvencije su povezane sa individualnim radnim planom i imaju profesionalnog mentora. Tokom 2021. godine, u prosjeku je dodeljeno 452 subvencije mesečno.

Program pravnog savjetovanja i medijacije nudi vođenje, savjetovanje i praćenje problema na koje naiđu mladi, profesionalci ili saradnici. Ovaj program pomaže mladima u procesu sticanja autonomije, pružajući im direktnu podršku i ličnu asistenciju, dok im istovremeno omogućava da preuzmu potpunu odgovornost za proces sticanja nezavisnosti.

Španija pokazuje snažnu posvećenost stvaranju sveobuhvatnog sistema podrške mladima koji izlaze iz sistema zaštite, mladima bez roditeljskog staranja i onima koji dolaze iz socijalno ugroženih porodica. Kroz predstavljene različite nacionalne i regionalne programe, zemlja se trudi obezbediti svim mladima pristup resursima koji su im potrebni za uspješan prelazak u odrasli život. Od obrazovnih i stambenih subvencija, preko profesionalne obuke i mentorstva, do pravne i psihosocijalne podrške, Španija razvija i implementira mjere koje pomažu u smanjenju socijalne isključenosti i povećavaju šanse za zapošljavanje i samostalnost.

Kroz ove korake, Španija postavlja primjer sveobuhvatne socijalne politike koja se ne zasniva samo na pružanju finansijske ili institucionalne podrške, već na stvaranju trajnih rješenja koja omogućavaju mladima da postignu ličnu i profesionalnu autonomiju, i time doprinosi izgradnji stabilnijeg, pravednijeg i inkluzivnijeg društva.

⁴⁵ EspaiCabestany, Directorate General for Child Care (DGAIA), Regional Ministry of Social Welfare and Family, Generalitat of Catalonia, dostupno na: www.gencat.cat/benestarsocialifamilia

⁴⁶ Maryem, How to get Employment History in Spain? Complete Guide, dostupno na: <https://marfourlaw.com/employment-history-in-spain/>

6. ZAKLJUČAK

Crna Gora je u posljednjih godinu dana napravila značajne korake ka unapređenju zaštite djece bez roditeljskog staranja, usvajanjem tri ključne strategije: Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite, Strategije deinstitutionalizacije i Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja o kojima e bilo riječi u prethodnim odjeljcima predmetne Analize.

Međutim, uprkos strateškom okviru, izazovi ostaju prisutni. Mladi koji napuštaju institucije i hraniteljske porodice suočavaju se sa nedostatkom systemske i individualizovane podrške u procesu osamostaljivanja. Iako postoje inicijative poput programa „Socijalna i egzistencijalna inkluzija djece i mladih bez roditeljskog staranja – povezivanje sa lokalnim zajednicama“, koji uključuje psihološku i mentorsku podršku, subvencionisano stanovanje i razvoj socijalnih vještina, njihova održivost je upitna zbog ograničenih finansijskih sredstava.

U poređenju sa praksama u EU, Crna Gora još uvijek nema razvijen sistem tranzicione podrške koji bi mladima omogućio ekonomsku nezavisnost i punu socijalnu inkluziju. Pravo na stanovanje uz podršku, iako zakonski predviđeno, nije operativno razrađeno niti budžetski podržano. Mladi su često prepušteni sebi, sa minimalnim mjesečnim primanjima i bez adekvatne pripreme za tržište rada.

Stoga je neophodno raditi na ubrzanju impelencije deinstitutionalizacije kroz razvoj lokalnih servisa i porodičnih oblika zbrinjavanja, uz uspostavljanje održivih mehanizama tranzicione podrške za mlade nakon izlaska iz sistema (stanovanje, zapošljavanje, mentorstvo).

Takođe, potrebno je osigurati međusektorsku saradnju i dugoročnu budžetsku podršku, te razvijati specijalizovane programe za obrazovanje i stručno osposobljavanje mladih iz ranjivih grupa.

Samo kroz systemsku, koordinisanu i dugoročnu podršku, Crna Gora može obezbijediti da mladi bez roditeljskog staranja ne budu samo formalno zbrinuti, već istinski osnaženi za samostalan i dostojanstven život.

7. PREPORUKE

Preporuke za donosioce odluka:

1. Uspostaviti "leaving-care" program do 26. godine
 Šta: Zakonski produžiti pravo na smještaj, stipendije, zdravstvenu i psihosocijalnu podršku do 26.
 Kako: Izmjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti; posebni budžetski program.
 Pokazatelji: % mladih s planom tranzicije; stopa zaposlenja/obrazovanja 6–12 mj. nakon izlaska.
2. Individualni plan tranzicije od 15. godine + lični savjetnik
 Šta: Obavezni individualni plan (IPT) za svako dijete, sa jasnim ciljevima (škola, vještine, stanovanje).
 Kako: Standardizovani obrasci, rok ažuriranja 6 mj., imenovan "lični savjetnik".
 Pokazatelji: Udio djece s IPT; ispunjenje ključnih koraka iz IPT.
3. Stambena podrška "step-down" i garantovani start-paket
 Šta: Prelazni stanovi (trening-stanovanje) i jednokratni start-paket (oprema, depozit, računi).
 Kako: JPP sa opštinama/stanarskim fondom; vaučeri ili ugovori sa iznajmljivačima.
 Pokazatelji: Broj korisnika u tranzicionom smještaju; zadržavanje stanovanja nakon 12 mjeseci
4. "Cash-plus-care" za obrazovanje i vještine
 Šta: Mjesečna stipendija + mentorske/radne prakse i kursevi (digitalne, finansijska pismenost, životne vještine).
 Kako: Sporazumi sa srednjim školama/ZZZCG/privredom; vaučeri za kurseve.
 Pokazatelji: Završavanje škole; NVQ/sertifikati; prelazak u posao/viši nivo obrazovanja.
5. Kvote za pripravništva i subvencionisano zapošljavanje
 Šta: Minimalne kvote u javnom sektoru i podsticaji poslodavcima (doprinosi, mentorstvo).
 Kako: Uredba Vlade + konkursne linije ZZZCG; "poslodavac-mentor" standard.
 Pokazatelji: Broj sklopljenih ugovora; stopa zadržavanja nakon 9–12 mjeseci.
6. Psihosocijalna i mentalno-zdravstvena podrška "bez lista čekanja"
 Šta: Besplatan, prioritetan pristup savjetovalištim, terapijama, grupama vršnjačke podrške.
 Kako: Ugovaranje usluga sa NVO/privatnim praksama; tele-savjetovanje za ruralna područja.
 Pokazatelji: Vrijeme čekanja <14 dana; broj završenih ciklusa; validirane skale dobrostanja.

7. Jačanje i profesionalizacija hraniteljstva + rodbinsko staranje
Šta: Povećati naknade, uvesti superviziju i obaveznu obuku; prioritet srodničkom staranju.
Kako: Novi standardi licenciranja i supervizije; kampanje regrutacije.
Pokazatelji: Broj licenciranih hranitelja; smanjenje povrata u institucije.
8. Jedinstveni informacioni sistem i praćenje ishoda
Šta: Registar djece/mladih, usluga, ishoda (obrazovanje, posao, stanovanje, zdravlje).
Kako: Interoperabilnost MRS, prosvjete, zdravstva i ZZZCG; zaštita podataka po GDPR standardu.
Pokazatelji: Redovni kvartalni dashboard; javno objavljeni agregirani podaci.
9. Mehanizmi participacije mladih i nezavisni nadzor
Šta: Savjet mladih s iskustvom alternativne brige + ombuds/inspekcijski nadzor usluga.
Kako: Formalizovati u pravilnicima; obavezne konsultacije u svim izmjenama politika.
Pokazatelji: Broj preporuka Savjeta ugrađen u akte; broj/ishod nadzornih posjeta.
10. Održiv model finansiranja i kupovina socijalnih usluga
Šta: Višegodišnji programi s rezultatima (outcome-based), ugovaranje usluga sa NVO/ privatnim pružaocima.
Kako: Programski budžet, standardi kvaliteta i cijena usluga; plaćanje po rezultatu.
Pokazatelji: % usluga kupljenih po standardu; ispunjenost outcome indikatora.

Napomena za implementaciju:

- Donijeti akcioni plan deinstitucionalizacije 2026–2030 sa rokovima, nosiocima i budžetom.
- Uskladiti sve sa čl. 3, 20, 21, 28–29 CRC i čl. 3, 6, 8 ECHR; uvesti obaveznu obuku za sve profesionalce (centri za socijalni rad, škole, zdravstvo, policija, pravosuđe).
- Komunikacijska kampanja protiv stigme i za zapošljavanje mladih iz sistema brige.

